

INTEGRISANI
ODGOVOR ZAJEDNICE
NA IZAZOVE PO
LJUDSKU SIGURNOST
U NOVOM PAZARU

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland

INTEGRISANI ODGOVOR ZAJEDNICE NA IZAZOVE PO LJUDSKU SIGURNOST U NOVOM PAZARU

Izdavač
Kulturni centar DamaD

Za izdavača
Zibija Dh-Šarenkapić

Uvodna reč
Samid Šarenkapić

Prevodilac
Senaid Šarenkapić

Dizajn i priprema za štampu
„Graficolor“, Kraljevo

Naslovna strana
Aleksandar Đorđević

Štampa
„Graficolor“, Kraljevo

Tiraž
300

Godina 2015

Integrисани одговор заједнице на изазове по људску сигурност у Новом Пазару

Novi Pazar
April, 2015

SADRŽAJ

Uvodna reč	7
------------------	---

EKSTREMIZAM I RADIKALIZAM U NOVOM PAZARU percepcije, rizici i pretnje

Uvod	11
Ljudska bezbednost, ekstremizam i radikalizam	14
Definisanje ljudske bezbednosti	14
Definisanje ekstremizma i radikalizma	17
Metodologija	20
Opština Novi Pazar	23
Percepcije i moguće manifestacije ekstremizma i radikalizma	27
Percepcije ekstremizma i radikalizma – faktori rizika i pretnje	33
Nesigurnosti u Novom Pazaru	33
Faktori rizika povezani sa ekstremizmom i radikalizmom ...	36
Zaključci	43

INSTITUCIONALNI KAPACITETI ZA PREVENCIJU EKSTREMIZMA I RADIKALIZMA U NOVOM PAZARU

Uvod	47
Metodologija	49
Ljudska bezbednost, ekstremizam i radikalizam	51
Opština Novi Pazar	55
Politički okvir	59
Strateški i zakonski okvir na nacionalnom nivou	59
Strateški okvir na lokalnom nivou	62
Institucionalni okvir	64
Institucionalni kapaciteti u Novom Pazaru	66
Zaključci	73
Preporuke	75

OKVIR ZA PROCENU RANJIVOSTI

Uvod	81
Razvijanje Okvira	83
Faktori rizika u zajednici – faktori koji guraju ka ekstremizmu i radikalizmu	84
Okvir za procenu ranjivosti mladih u Novom Pazaru	86
Multi agencijski/sektorski pristup za implementaciju Okvira za procenu ranjivosti	90

UVODNA REČ

Ljudska sigurnost je koncept koji stremi ka stabilnosti i blagostanju građana i zajednica i kao takav predstavlja veliku priliku i potencijal za održivi razvoj. U kontekstu Novog Pazara i razvojnih izazova sa kojima se svi suočavamo u našim svakodnevnim naporima da poboljšamo lokalne uslove na svim nivoima - razumevanje ljudske sigurnosti, brojnih dimenzija ostvarivanja »slobode od straha i uskraćenosti«, i način na koji utiču na nas, postaje presudno. Ovaj koncept podrazumeva stabilnost i predvidivost koja omogućava pojedincima da fokusiraju resurse, vreme i energiju na razvoj i unapređivanje sopstvenih života i zajednice u celini.

Jasno je da se ljudska sigurnost ne odnosi samo na bezbednost država već označava široki spektar nesigurnosti kojima su pojedinci, a posebno ranjive grupe izloženi u današnjem društvu. Nasilje u najrazličitijim oblicima, siromaštvo, socijalna isključenost, diskriminacija, ugroženost usled narušavanja zdrave životne sredine, samo su neki od primera nesigurnosti sa kojima su suočeni pojedinci, pa i čitave grupe.

Imajući u vidu činjenicu da je Novi Pazar grad sa ogromnom populacijom mlađih i rizike koji proizilaze iz narušene percepcije ljudske bezbednosti i sigurnosti – ne smemo dozvoliti da nebezbednost i nesigurnost, uključujući i radikalizam i ekstremizam, postanu naša dnevna norma. Adekvatni i blagovremeni odgovori na potencijalne

rizike и претње имају за претпоставку неопходност анимирања свих subjekata lokalне заједнице и објединјавања raspoloživih resursa.

S tim na umu, Kulturni Centar DamaD je uz velikodušnu podršku Ambasade Švajcarske u Srbiji sproveo istraživanje dva elementa koja direktno utiču i odnose se na људску sigurnost na lokalnom nivou u Novom Pazaru, u nastojanju da se bolje razume ovaj fomen i pruže institucionalni i širi društveni odgovori: Istraživanje o faktorima rizika koji utiču na људску sigurnost u Novom Pazaru; Mapiranje i procena kapaciteta javnih istitucija da pruže podršku људskoj sigurnosti. Time započinjemo sveobuhvatni proces podizanja otpornosti lokalne заједнице и mladih na bezbednosne pretnje i podsticanja integrisanog društvenog odgovora na bezbednosne rizike, uključujući i radikalizam i ekstremizam.

Samid Šarenkapić

Ekstremizam i radikalizam u Novom Pazaru

percepcije, rizici i pretnje

Ovaj dokument predstavlja najvažnije nalaze kvalitativnog istraživanja o ranjivosti mladih u odnosu na ekstremizam i radikalizam

Uvod

Sandžak je jedan od najnerazvijenijih regiona u Srbiji, suočen sa brojnim izazovima po ljudsku bezbednost koji kreiraju nesigurno okruženje u svakodnevnom životu građana. Visoka nezaposlenost, širenje kriminalnih krugova, rast korišćenja psihoaktivnih supstanci, samo su neki od primera koji ugrožavaju građane Sandžaka, a omladinu posebno. Pored navedenog zabeleženo je sve više slučajeva nasilja i rast socijalne izolacije, koji se mogu videti kao važni indikatori mogućih opasnosti, a u krajnjem slučaju, i kao porast ekstremizma i radikalizma. Pored toga, Sandžak je jedan od regiona sa najvećim kulturnim, etničkim i verskim razlitičitostima u državi, što stvara dodatne izazove i tenzije. Lako je region relativno stabilan, brojne nesigurnosti koje se pojavljuju sugeriraju da je potrebno preduzeti koordinirane mere u cilju prevencije mogućih nesigurnosti sa kojima se ljudi suočavaju.

Imajući to na umu, istraživanje se fokusira na preduzimanje prvih koraka ka povećanju našeg razumevanja ekstremizma i radikalizma u Novom Pazaru. Važno je napomenuti da ekstremizam i radikalizam nisu unapred definisane kategorije, već se ovde razumeju u kontekstu ljudske bezbednosti i u odnosu na zajednicu odozdo prema gore, kao i u odnosu na individualne perspektive o datom problemu. Ovime pokušavamo da sagledamo kako ekstremizam i radikalizam razumeju ljudi koji žive u Novom Pazaru, šta ih čini ne-

sigurnima i koje se pretnje kriju u njihovom svakodnevnom животу. Fokus je stavljen na mlađe, kao na jednu od najugroženijih grupa od ekstremizma i radikalizma, koja je istovremeno i najpodložnija mogućim preventivnim merama.

Istraživanje je inicirao Kulturni centar DamaD, a sproveo Se-ConS – Grupa za razvojnu inicijativu, tokom februara i marta 2015. godine. DamaD je prepoznao potrebu za dubljim razumevanjem pomenutih fenomena u Sandžaku, kao i potrebu da se naprave prvi koraci ka razvijanju i jačanju institucionalnih kapaciteta i razvijanju integrisanog odgovora na bezbednosne izazove, uključujući ekstremizam i radikalizam u regionu. Imajući to u vidu, glavni cilj je istražiti percepciju zajednice i mlađih o ekstremizmu i radikalizmu u Novom Pazaru.

U prvom delu ovog dokumenta biće predstavljen pristup, koji je korišćen za razumevanje ekstremizma i radikalizma u Novom Pazaru. Drugi deo će se fokusirati na empirijske rezultate, predstavljajući stavove i percepciju o nesigurnosti, ekstremizmu i radikalizmu, zatim moguće modalitete i primere povećanih tenzija. Završni deo izveštaja će dati zaključke o ovim rezultatima i preporuke za sledeće korake koje treba preduzeti.

Kulturni Centar DamaD je nevladina, nestранаčka i neprofitna organizacija čija je misija izgrađivanje demokratskog identiteta multietničkih, multikonfesionalnih i multikulturalnih lokalnih zajednica i zemlje u celini; promocija kulture mira i tolerancije; podsticanje dijaloga i saradnje; unapređivanje, zaštita i promocija ljudskih i manjinskih prava, naročito prava na život bez nasilja; osnaživanje žena i promovisanje rodne ravno-pravnosti kao preduslova održivog razvoja; obrazovanje za građansko društvo; izgradnja trajnih promena u stavovima i percepcijama ljudi; osnaživanje građana za aktivno učešće u procesima donošenja odluka; javno zalaganje za promene koje vode ka demokratskom i građanskom društvu. Više informacija: www.kcdamad.org

Ovaj dokument je pripremila SeConS – Grupa za razvojnu inicijativu, think-tank organizacija, u DamaD-ove svrhe. DamaD prepoznaće potrebu za razvijanje prvih koraka ka jačanju institucionalnih kapaciteta i razvijanje integrisanog odgovora na bezbednosne izazove, uključujući ekstremizam i radikalizam u regionu.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland

Publikacija je objavljena u okviru projekta "Bezbednosni rizici u Sandžaku- integrisani odgovor zajednice" koji je finansijski podržala Ambasada Švajcarske u Beogradu. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i izdavača i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da nužno odražava i stavove donatora.

Ljudska bezbednost, ekstremizam i radikalizam

Pošto se i ekstremizam i radikalizam smatraju veoma osetljivim temama, kako u političkoj tako i u akademskoj sferi, istraživači su pristupili problemu kroz perspektivu bezbednosti, sa fokusom na ljudskoj bezbednosti. Ovaj pristup je imao dva ključna cilja. Kao prvo to nam je pomoglo da izbegnemo unapred zamišljene predstave i prepostavke među lokalnim akterima. I kao drugo, konceptualno nam je omogućio da definišemo ekstremizam i radikalizam kroz perspektivu odozdo na gore, radije nego da pokušavamo da ih uklopimo u unapred zacrtane kategorije.

Definisanje ljudske bezbednosti

Ljudska bezbednost je relativno nova paradigma za pristupanje problemu sigurnosti. Za razliku od tradicionalnih koncepata bezbednosti koji se fokusiraju na teritorijalni integritet i suverenitet države, ljudska bezbednost prepoznaje da je bezbednost pojedinaca od suštinskog značaja za izgradnju stabilnog i mirnog društva. Definicija Komisije za ljudsku bezbednost je sledeća:

Ljudska bezbednost znači zaštitu fundamentalnih sloboda – sloboda koje čine suštinu života. To obuhvata zaštitu ljudi od kritičnih (ozbiljnih) i rasprostranjenih pretnji i situacija. To znači

korišćenje procesa koji baziraju na snazi i težnjama naroda. To znači stvaranje političkih, društvenih, ekonomskih, vojnih i kulturnih sistema koji zajedno pružaju narodu osnovu za opstanak, sredstva za izdržavanje i dostojanstvo.¹

Lična bezbednost je višestruka i zavisi od povezanosti više različitih fenomena. Glavni cilj inicijative za ljudsku bezbednost je da zaštitи pojedince i grupe od niza ozbiljnih i sveprisutnih šteta, koje utiču na njihovu mogućnost da vode pristojne živote. Ljudska bezbednost se stoga fokusira na rešavanje i prevenciju rizika po fizičko, materijalno i psihološko blagostanje pojedinaca i grupe, ukratko na obezbeđivanje slobode od straha, slobode od nemaštine i dostojanstva.

Ljudska bezbednost je dete koje nije umrlo, bolest koja se nije proširila, posao koji nije ugašen, etnička tenzija koja nije prerasla u nasilje, disident koji nije osuđen. Ljudska bezbednost se ne bavi oružjem već ljudskim životom i dostojanstvom.²

Iako je koncept već dugo u procesu razvoja (npr. fokus Džona Burtona na pojedincu i međunarodnoj bezbednosti), prvi put je uveden u međunarodnu sferu u UNDP izveštaju o ljudskom razvoju 1994. godine. U tom izveštaju je identifikovano sedam ključnih oblasti ili dimenzija bezbednosti: ekomska, politička, zdravstvena, prehrambena, ekološka, lična, i bezbednost zajednice. Važno je imati na umu da su ove dimenzije međusobno povezane i često ojačavaju i utiču jedna na drugu. Od objavljinjanja izveštaja UNDP-a, sve više akademika i kreatora politika je pokazalo interesovanje za takav pristup. U skladu sa pomenutim dimenzijama, neki akademici su

1 Commission on Human Security (2003) *Human Security Now*, pp. 4.

2 United Nations Development Program, *Human Development Report*, New York, Oxford University Press, 1994, p. 23.

takođe pokušali da razviju indikatore i indekse koji mogu pomoći u proceni pretnji po ljudsku bezbednost.

Drugi pristup ljudskoj bezbednosti, koji se razlikuje od ove čvrste strukture, je više pristup odozdo prema gore, kojeg često promovišu akademici iz Londonske škole ekonomije i političkih nauka (LSE). U ovom kvalitativnom pristupu ljudskoj bezbednosti, ukazuje se na proživljena iskustva nesigurnosti i povezanošću među pretnjama. Zbog toga je ovde fokus na razumevanju odnosa između ozbiljnosti pretnje i kapaciteta pojedinca da je ublaži, a ne na predstavljanju „objektivnog“, merljivog fenomena. Stoga je važno kako se ispoljava ranjivost kod onih koji su pogođeni.³

U oba pristupa, glavne karakteristike ljudske bezbednosti su:

- fokus na ljude,
- multisektorski pristup,
- sveobuhvatnost,
- specifičnost konteksta
- i orientacija ka prevenciji.

U ovom istraživanju smo koristili drugi pristup ljudskoj bezbednosti kao formu za diskutovanje o ekstremizmu i radikalizmu. Ovaj pristup je prepoznat kao dobra početna tačka za razumevanje individualnih osećaja pretnje i identifikovanje mogućih faktora rizika, koji mogu doprineti nestabilnom i nesigurnom okruženju u kojem ekstremizam i radikalizam mogu pustiti korene.

3 Kaldor, M. (2011), Human Security. *Society and Economy* 33, pp 441-448.

Kaldor, M., Martin, M. and Selschow, S. (2007), Human security: a new strategic narrative in Europe. *International Affairs* 83 (2), pp 273- 288.

Definisanje ekstremizma i radikalizma

U principu, ekstremizam se odnosi na aktivnosti – uverenja, stavove, osećaje, strategije – koje su izdvojene od uobičajnih. Jednostavno rečeno, ekstremizam se odnosi na uverenja i ideje koje većina ljudi ne smatra tačnim. Ove aktivnosti su najčešće usko povezane sa ideologijom koja je ili politička ili verska i izvan dominantnih obrazaca ponašanja. Takve ideologije su stoga u suprotnosti sa opštim i rasprostranjenim moralom, normama i vrednostima datog društva ili okruženja.

Ekstremizam se može koristiti za označavanje političkih ideologija koje se protive osnovnim vrednostima i principima. U kontekstu liberalne demokratije ovo se može iskoristiti za svaku ideologiju koja zagovara rasnu ili versku prevlast i/ili se protivi ključnim principima demokratije i univerzalnim ljudskim pravima. Ovaj termin se takođe može koristiti za opisivanje metoda putem kojih politički akteri pokušavaju da ostvare svoje ciljeve, korišćenjem sredstava koja pokazuju nepoštovanje prema životu, slobodi, i ljudskim pravima drugih.⁴

Imajući to na umu, ekstremizam je veoma složen fenomen, jer ono na šta se odnosi i šta je definisano kao normalno može značajno varirati. U suštini, to je inherentno subjektivno i političko pitanje gde je okvir posmatranja od suštinskog značaja za razumevanje šta i zašto je definisano kao ekstremističko. Kao što je navedeno u Kompletu alata za implementaciju, neke ključne ideje treba rešiti kada se ispituje fenomen, kao što je predstavio dr Peter T. Coleman i dr Andrea Bartoli u izveštaju „Addressing Extremism“:

4 P. Neuman, "Prisons and Terrorism Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries," A policy report published by the International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), (2010): 12.

- шта се дефинише као екстремистички чин зависи од вредности, политике, морала и природе његове везе са актером;
- тренутни и историјски контекст екстремизма обликује наš поглед на *шта* и *ко* је дефинисан као 'моралан' или 'неноморалан' и стога се могу променити када се услови промене;
- разлика у моћи такође је важна приликом дефинисања екстремизма;
- екстремистички чинови често користе насиљне мере, иако се екстремистичке групе разликују у својој склоности ка насиљним или ненасиљним тактикама, у ниву насиља које користе, а и у одабиру циљева за њихово насиље;
- екстремистички pojedinci i групе могу бити у сукобу или психолошки ambivalentni као pojedinci, i/ili сadržati veliki broj razlika, i stoga ne требају бити видјени као homogene групе;
- суštinski проблем који екстремизам представља у ситуацијама produženog konflikta manje се односи на ozbiljnost активности, dok se više односи на затворену, фиксну и нетolerантну приrodu екстремних stavova, i njen naknadni otpor na bilo kakvu promenu.

Kao и у случају екстремизма, радикализам и радикализација су veoma osetljive teme. One se odnose na korišćenje ilegalnih ili nasilnih sredstava u političkim procesima:

Процес у којем pojedinac, група или маса људи prolazi kroz transformaciju od učešća u političkim procesima koristeći legalna sredstva do korišćenja ili podrške насиља u političke svrhe (radikalizam).

Kao што је случај са екстремизмом, радикализам обично има политичку компоненту која има за циљ да sugerише velike društvene

ili političke promene. U okvirima radikalizma, međutim, pitanje nasilja i ilegalnih sredstava za ostvarivanje ciljeva postaje centralno. Tradicionalno, politički radikalizam se odnosi i na desni i na levi deo političko-ideološkog spektra dok je verski radikalizam povezan sa fundamentalizmom i striktnim pridržavanjem teoloških doktrina. Stoga, gornje definicije se mogu povezati sa različitim grupama, sa različitim ideologijama, programima, strukturama itd

Ono što postaje evidentno dok se istražuju fenomeni ekstremizma i radikalizma, je da oni mogu imati različito značenje različitim ljudima i u zavisnosti od političkog i socijalnog konteksta, ekstremistički ili radikalni činovi se mogu videti kao moguće pretnje ili mogući putevi ka sigurnosti. U ovom radu, prepostavljamo da se radikalizam i ekstremizam smatraju potencijalno štetnim kada podstiču nasilno ponašanje. Povezivanje ekstremizma i radikalizma sa činovima nasilja i nasiljem kao takvim ima konkretne posledice. One mogu biti štetne i po pojedinca i po celo društvo, kao i po važne institucije i organizacije.

Metodologija

Istraživanje percepcija povezanih sa ekstremizmom i radikalizmom, je u najvećoj meri sprovedeno uz korišćenje kvalitativne istraživačke metode. Ovaj metodološki pristup je odabran i u slučaju našeg istraživanja kako bi se obezbedio detaljniji uvid u ova pitanja, i kako bi pomoglo u izradi preporuka i daljih akcija u cilju prevencije radikalizma i ekstremizma u Novom Pazaru.

Istraživanje je sprovedeno u 5 faza:

- **Pripremna faza:** Desk analiza, priprema instrumenata za istraživanje, diskusija o metodologiji itd.
- **Terenski rad:** Fokus grupna diskusija, dubinski intervjuji
- **Analiza:** Analiza podataka, priprema nacrta rezultata istraživanja
- **Validaciona faza:** Dijalog o nacrtu rezultata istraživanja
- **Završna faza:** Finalizacija svih rezultata

Desk analiza se fokusirala na postojeću literaturu na ovom polju u Srbiji i konkretno u Novom Pazaru, analizu postojećih aktuelnih političkih dokumenata i okvira, kao i na sakupljanje nekih ključnih podataka za Novi Pazar. Desk analiza nije bila važna samo za kontekstualizaciju istraživanja u Novom Pazaru, već i za razvijanje instrumenata za istraživanje i za mapiranje ciljne grupe za dalje sitraživanje tokom rada na terenu.

Glavni cilj terenskog rada sprovedenog u Novom Pazaru bio je da se dobije mišljenje na temu nesigurnosti, ekstremizma i radikalizma kako od predstavnika institucija i zajednice, tako i posebno od mladih. Imajući to u vidu, diskusije koje su obavljene u okviru fokus grupa sa predstavnicima zajednica su uključile predstavnike lokalne samouprave, pravosuđa, Islamske zajednice, osnovnog i srednjeg obrazovanja, Državnog univerziteta u Novom Pazaru, Centra za socijalni rad, sportskih klubova i organizacija civilnog društva su održane u Novom Pazaru. Diskusija u fokus grupama (FGD) je dobar način za okupljanje ljudi sa sličnim iskustvima koja im omogućava da diskutuju (da se slože ili ne slože) po osnovu različitih pitanja jedni sa drugima. Zauzvrat, ovo pruža vredan uvid u to kako grupa razmišlja o problemu, o nizu mišljenja i ideja, kao i o nedoslednostima i varijacijama koje postoje u određenoj zajednici u smislu verovanja i njihovih iskustava i praksi. Pored ovih diskusija u fokus grupama, obavljeni su i individualni interviju sa predstavnicima pojedinih institucija kao što su lokalni Savet za bezbednost, NVO i studentski parlament. Dubinski intervjuji, kao istraživački postupak, mogu zauzvrat da daju neke više lične uvide u institucionalne kapacitete i izazove. Drugi set intervjuja je obavljen sa mladima. Ukupno 7 dubinskih intervjuja je sprovedeno sa ovom grupom kako bi se stekao uvid, iz prve ruke, o njihovom ličnom iskustvu nesigurnosti, ekstremizma i radikalizma unutar njihove zajednice, različitim načinima internalizacije ekstremističkih stavova, i njihove perspektive o rizicima povezanim sa ovim pitanjima.

Pored terenskog rada sprovedenog u okviru ovog projektnog perioda, za analizu su korišćeni i nalazi prethodnih istraživanja. Naime, podaci iz diskusija sa fokus grupa organizovanim u Novom Pazaru na temu ljudske bezbednosti kao deo projekta sprovedenog

za UN „Promocija ljudske sigurnosti za ugrožene заједнице у југо-западној Србији“ као и фокус групе на тему лjudske bezbednosti i омладинског насиља као део EU пројекта „Prekogranična мreža за мир, међусобна помиренja и лjudsku bezbednost“.

Opština Novi Pazar

Osnovne informacije

Stanovnika	100.410
Površina	742 km ²
Okrug	Raška
Gradsko stanovništvo	68.47%
Gustina naseljenosti	135.32 stanovnika po km ²

Socio-demografke karakteristike

Prema попису из 2011. године, град Нови Пазар има 100.410 пријављених становника. Од тога је 48.8% мушкараца и 50.2% жена.

Пол	Број	%
Мушки	49.984	48,78%
Жене	50.426	50,22%
Укупно	100.410	100,00%

Iзвор: RSZ, пописа становништва, домаћinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji

У односу на етнички идентитет, 77.1% становника се изјашњава као Бошњаци, што је чини највећом етничком групом у региону. Затим следе Срби (16.2%), Мусимани (4%) и други (2.7%)⁵.

Нови Пазар је такође и популацијски најмлађа општина у Србији. Млада популација, до 19 година старости чини 32% локалног становништва. Пројекција старости становништва је 33 године, што је дaleко испод пројекционог нивоа за Србију. То потврђује и позитивни природни прираштaj od + 8.6%, према попису из 2011.⁶

Две главне верске заједнице у Новом Пазару су Ислам (82%) и Православно хришћанство (16%)⁷. Од 2007. године основала се паралелна исламска заједница и сада у Новом Пазару формално делују:

- Исламска заједница у Србији, са седиштем у Новом Пазару, коју води Мевлуд Дудић и са духовним центром у Сарајеву (Босна и Херцеговина)

5 RSZ, пописа становништва, домаћinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji – етничитет.

6 RSZ, 2013, Opštine i regioni

7 RSZ, пописа становништва, домаћinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji

- Islamska zajednica Srbije sa sedištem u Beogradu, na čelu sa Ademom Zilkićem

Ekonomski položaj

Prema *Stepenu razvijenosti opština*, opština Novi Pazar je klasifikovana kao opština koja je na trećem nivou razvoja. To znači da je razvijenost između 60% i 80% nacionalnog proseka razvijenosti⁸.

U odnosu na zaposlenost, opština je u relativno nepovoljnem položaju. Stopa zaposlenosti se u 2013. godini, kada je bila 15.9%, smanjila u odnosu na 2011. godinu, gde je ovaj procenat bio 19.5%.⁹ Ova nepovoljna situacija se takođe reflektuje i u podacima o nezaposlenosti. Naime, na osnovu rezultata popisa održanog 2011. u Republici Srbiji, u gradu Novom Pozaru je od 31 053 radno aktivnog stanovništva, nezaposlenih 11 448, ili 36,87%.¹⁰ Neoficijalni podaci ukazuju da je ovaj procenat mnogo veći, dok se procenjuje da je stopa nezaposlenosti među mladima čak i oko 70% u Novom Pazaru.

Najviše zaposlenih je u obrazovnom sektoru (1972 osobe), zatim u sektoru prerađivačke industrije (1687 osoba), trgovini na veliko i malo (1558 osoba) i zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti (1510 osoba).¹¹

8 Regionalni razvoj RS: <http://www.regionálnirazvoj.gov.rs/Lat>ShowNARRFolder.aspx?mi=171> (15.03.2015).

9 Ministarstvo rada (2014), Socijalni profili opština u Srbiji
Republika Srbija (2011), Popis

10 RSZ, 2014 Opštine i regioni.

11 Ministarstvo rada (2014), Socijalni profili opština u Srbiji
Republika Srbija (2011), Popis

Politička struktura

Novim Pazarom upravlja градска скупштина, која се састоји од 47 оdbornika, градонаčelnika и заменика градоначелника. Од посlednjih избора 2012. године, локална скупштина се састоји од странака које су представљене у sledeћој табели.

Stranka	Broj mesta	%
Evropski Novi Pazar - Rasim Ljajić (SDP, SDPS, DS)	17	36.2
Stranka Demokratske Аkcije Sandžaka	14	29.8
Svi zajedno - Emir Elfic	2	4.3
Bošnjačka Demokratska Partija Sandžaka (BDZS)	7	14.8
Nezavisni чланови	1	2.2
Уједињени региони Србије - Dr Mirsad Derlek	4	8.5
Pokrenimo Novi Pazar - Tomislav Nikolić (SNS, NS, DSS)	2	4.2

Izvor: Oficijalan sajt Novog Pazara www.novipazar.rs

Percepcije i moguće manifestacije ekstremizma i radikalizma

Kao što je pomenuto u operacionalizaciji ekstremizma i radikalizma, ovi fenomeni su vezani u velikoj meri sa kontekstom i često zavise od položaja samih istraživača. Ovde ne želimo da dajemo konkretne primere ekstremizma i radikalizma, već da ukažemo na određene oblasti i probleme koje mogu biti indikatori konflikta i nasilja. One su zasnovane na percepciji samih ispitanika obuhvaćenih ovim istraživanjem i prepoznavanjem nekih mogućih indikatora ekstremizma i radikalima koji su prepoznati u njihovim pričama.

Sandžak i Srbija

Postoji više slučajeva gde su ispitanici izjasnili potrebu za odavanjem Sandžaka od Srbije. U nekim ekstremnim slučajevima, moglo bi se tumačiti i kao potpuno otcepljenje, iako je više ispitanika izrazilo samo potrebu za autonomijom. Ovaj stav je usko povezan sa osećajem nepravde kada je u pitanju centralna vlast, posebno osećaj da su region Sandžaka i etnički Bošnjaci socijalno isključeni i marginalizovani u Srbiji.

Ja mislim da je banda ova vlada u Beogradu. Nisam simpatizer, totalno su mi antipatični.... Ljudi ovde, skoro svi, smatraju Beograd za naprijatelja. To je generalno raspoloženje ovde ljudi. [...] Oni Beograd vide kao neprijatelja, neko ko mu ugnjetava prava

Шодно томе, pojedini испитаници сматрају да би регион био боље представљен као и да би био бољи просперитет уколико би се пribегло већој локализацији политичке и економске аутономије.

Fudbal i nasilje

Веза између фудбала и неких облика екстремног насиља су широко распроstrанjeni u Србији па тако и Novi Pazar nije izuzetak. Fudbalski klub Novog Pazara игра ključnu ulogu u regionu i privlači на hiljade gledalaca na svakoj fudbalskoj utakmici. Ipak, konflikti који су povezani sa osećajem припадности fudbalskom klubu су уочljiviji u Novom Pazaru.

Prema испитаницима, brojni су разлози ових сукоба. Симпатије везане за клуб, односи према мањинским/већинским становништвом и политичка припадност, су поменuti као главни разлози сукоба. У најтеžim slučajevima, prepirke на ову тему израсту у насиљне конфликте. Насилje se може manifestovati као simbolično насиље (увреде на rasnoj i verskoj osnovi) ili kao direktni fizički obračuni. На овој осnovи je zabeleženo nekoliko slučajeva туčа, ubadanja i u најгorem slučaju ubistava.¹²

Političke, religijske i etničke tenzije

Kao што ће се видети у sledeћем одељку овог извеštaja, тензије између политичких, верских и етничких група се сматрају једним од главних покретача конфликта у Sandžaku. Испитаници су нагласили бројне primere simboličkih, psiholoških i fizičkih сукоба између политичких партија и верских институција у Novom Pazaru.

12 Politika: <http://www.politika.rs/rubrike/Sport/fudbal/Novi-Pazar-priznao-krivicu-za-pretnju-pistoljem-igracu.lt.html>

Neki od ovih primera se smatraju direktnim provokacijama koje su veoma ekstremnog karaktera. Na primer, najava protestnog marša četnika se smatrala direktnom pretnjom koja bi mogla dovesti do ozbiljnih sukobima. Kao što se jedan ispitanik priseća u vezi njegove reakcije na planiran marš:

Može da se desi da do građanskog rata dođe. Jer ovaj narod ovde, pazite za vreme, ovde niko nema pozitivno mišljenje o četnicima, od Bošnjaka. Mi smo doživeli u drugom svetskom ratu zločine od četnika, i kasnije 90ih ljudi koji su se predstavljali kao četnici i izvršavala zločine nad Bošnjacima. A sad kad on dođe i kaža 'ja, kao komandant, kao četnički komandant idem da pokupim sve Srbe, da prošetam kroz grad i idem u opštinu.. Šta ćeš ti ovde?

Slično tome, organizovanje uniformisane parade „Pohod na Hadžet“ sa ciljem obeležavanja sedam decenija od streljanja Bošnjaka optuženih da su za vreme Drugog svetskog rata saradivali sa okupatorom,¹³ više predstavnika zajednice su osetili kao jedan ekstremni oblik provokacije.

Još jedan primer su prepiske tokom javnih skupova i izbornih kampanja. Jedan od ispitanika ističe da fizički obračuni nisu neuobičajeni.

Mi znamo da često ovde, za vreme izbora dolazi do nekih ekscesa, do nekih nestabilnosti, vađenja pištolja jedni na druge... Ovde, ne postoji jedna politička kultura i ne postoji dijalog. Ne postoji politički dijalog da možemo da nastupamo sa našim ličnim mišljenjima uz jedno poštovanje.

13 Blic: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/494354/Ljajic-Pohod-na-Hadzet-najveca-opasnost-u-Novom-Pazaru>

B92: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=09&dd=05&nav_id=896388

Turkish Weekly: <http://www.turkishweekly.net/news/172540/extremists-stir-up-tensions-in-serbia-s-sandzak.html>

Zahtevi prema ženama

Pojedini ispitanici ističu povezanost između ekstremizma i povećanja zahteva prema ženama u Novom Pazaru. Posebno je pimentno povećanje pritiska prema ženama u vezi njihove seksualnosti i kako društvo doživljava njihovu seksualnost. Na primer, jedna ispitanica ističe kako ona uvek mora da bude kod kući pre 11 sati uveče ili će u suprotnom biti shvaćena kao nemoralna ili kao jedna od onih koje nemaju "prave" vrednosti.

Muškarci uvek mogu da ostanu duže u gradu. Oni su sigurni... navodno... Oni duže mogu da ostanu u gradu, da se potuku i sve to. Ali ako devojka ostane duže od 11, i onda počinju priču... „To nema smisla, zašto bi devojka ostala duže od 11 u gradu“ Bla, bla, bla.. I u tom smislu se osećam nesigurno. Ljudi imaju predrasude ako me vide u gradu u pola 12.

Drugi ispitanik je istakao kako način oblačenja, posebno onog koji se smatra "prikladnim" postaje sve zastupljeniji kao konzervativni među ženama islamske zajednice. Čak šta više, on ističe da i hrišćanske srpske žene počinju da vrše "samokontrolu" svog ponašanja u skladu sa pritiskom društva.

Konflikt u Siriji

Za razliku od prethodnih, kao najekstremniji slučajevi koji se mogu svrstati u manifestacije ekstremizma i radikalizma identificuju se kao učešće mladih u konfliktu u Siriji pod vođstvom Islamske države. Učešće mladih iz Novog Pazara se smatra rastućim trendom s obzirom na činjenicu da je već nekoliko mladih iz grada poginulo u borbama u inostranstvu.¹⁴ Nekoliko ispitanika je naglasilo da grupe,

¹⁴ RTV: http://www.rtv.rs/sr_lat/chronika/novopazarac-poginuo-u-borbama-u-siriji_393244.html Politika: <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Razbijen-sirijski-regrutni-centar-u-Novom-Pazaru.lt.html>

unutar kojih je takvo ponašanje podržano, su često grupe koje su se potpuno izolovale od ostatka društva. Posebno je naglašeno da su se potpuno odvojile od šire verske zajednice i da su predane vrlo konzervativnim stavovima o religiji koji podržavaju ratovanje u ime džihadu. Alarmantno je da je jedan ispitanik iz Islamske zajednice primetio da problem radikalizacije i ekstremizma samo raste i da će ovaj problem postajati sve više preteći.

Postoje međutim različita mišljena o tome šta izaziva njihovo formiranje i kako funkcionišu. Jedan ispitanik je objasnio da su pojedini vernici, koji su studirali ili živeli u inostranstvu (Sirija ili Saudijska Arabija npr.), doneli nazad neke od ovih ekstremističkih stavova u Novi Pazar. Drugi ispitanik je naglasio kako neki ljudi često prihvate ovakve stavove za nekoliko godina, ali ubrzo shvate da ne žele da budu odvojeni i samo-isključeni iz šire zajednice i da su ovakva pravila previše ograničavajuća.

Treba istaći da je nekoliko ispitanika naglasilo da se moguća povezanost sa ovim grupama može povezati sa opštim osećajem nesigurnosti unutar Novog Pazara i sa ličnom identifikacijom sa posvedočenom nepravdom u Siriji, te posebno sa nepravdom koju osećaju unutar svoje zajednice i porodice.

Da vam kažem istinu, nisam razmišljao o tome... Da li bih trebao da idem u Siriju? To je bila priča... Asad je predugo bio na čelu, on je šiit, on ubija sunnite, on je manjina ali ugnjetava većinu. Imali su i dobru priču! Mogao bih da se identifikujem sa tim. Prepoznaš sebe i to je razlog zašto mnogo ljudi idu.

Na kraju je važno napomenuti da postoji opšti utisak među ispitanicima da se Novi Pazar radikalizuje. Takođe, ekstremni i radikalni stavovi i činovi postaju mejnstrim, dok tolerantniji i otvoreniji stavovi postaju marginalizovani stavovi, paradoksalno postajući ekstremni

stavovi koji su protiv norme. Na primer, politički i medijski napad na pozorišni komad „Beton mahala“ koji govori o problemima u društvu je jedan od primera gde se vrednosti koje predstavljaju toleranciju i dijalog smatraju ekstremnim.

Percepције екстремизма и радикализма – фактори ризика и претње

Ovaj deo će predstaviti neke od percepција vezanih za ekstremizam i radikalizam, sa posebnim fokusom na ono što je identifikovano kao mogući faktori rizika i prетње koje mogu dovesti do ekstremizma i radikalizma među mladima. Kao što je pomenuto ranije, ovo su veoma osetljivi i složeni problemi. Cilj ovde nije da se naglasi uzročno-posledična veza između ovih problema i mogućih negativnih ishoda, već, da se identifikuju neki faktori koji mogu doprineti većem ekstremističkom ponašanju koji mogu biti prетnja po zajednicu. U pokušaju da razumemo ova pitanja, koja su često skrivena od javnog diskursa, moramo započeti analizu prvo ispitujući osećanja i percepцију nesigurnosti, zatim konkretnе probleme vezane za ekstremizam i radikalizam.

Nesigurnosti u Novom Pazaru

I mladi i predstavnici zajednice u Novom Pazaru naglašavaju da je grad obeležen stalnim i brojnim nesigurnostima. Iskustva ovih nesigurnosti su veoma raspostranjena i utiču na svakodnevni život ljudi u gradu. Ovde ćemo predstaviti neke percepције glavnih bezbednosnih pretnji koje se smatraju kao najinvanzivnije.

Konkretno, pogledаćemo оve pretnje iz perspektive mladih što će zauzvrat kontekstualizovati njihov poziciju i ambijent nesigurnosti u okviru kojeg odrastaju.

Ekonomска nesigurnost

Ova vrsta nesigurnosti je veoma složena i ukrštena sa brojnim drugim nesigurnostima. Kao što se može videti iz kratkog pregleda zajednice, nezaposlenost je veoma visoka u Novom Pazaru i među mладима je ovaj procenat još veći. Nezaposlenost je na taj način povezana sa nesigurnostima i u dnevnom životu građana, kao i u funkcionisanju institucija. Ljudi su suočeni sa brojnim problemima koji su u vezi sa: obezbeđivanjem svakodnevne egzistencije, pitanjem stanovanja, prilikama za učešće u vannastavnim aktivnostima i razvijanjem hobija, provođenjem kvalitetnog vremena sa porodicom, povećanim stresom i pritiskom.

Mladi u Novom Pazaru odrastaju sa veoma ograničenim mogućnostima za obezbeđivanje ekonomске pozicije unutar društva. U najviše slučajeva, mladi počinju da razmišljaju o napuštanju grada i odlasku na rad u inostranstvo još u srednjoj školi, jer ne vide druge mogućnosti za posao. Ovo je opet povezano sa njihovom sposobnošću da kreiraju nezavistan život sa porodicom koju hoće da izgrade, a za koju je potrebna kuća i zaposlenost.

Institucionalna nesigurnost

Široko rasprostranjena korupcija, nedostatak vladavine prava i nedostatak stabilnih institucija kao i institucija koje dobro funkcionišu (npr. administrativno breme i nagomilani slučajevi u sudovima) prepoznati su zajedno sa ekonomskom nesigurnošću kao jedni od glavnih

pretnji koje izazivaju ranjivost na dnevnoj bazi. Ove nesigurnosti su opisane kao pretnje u skoro svim institucijama u Novom Pazaru, pre-vashodno, u policiji, sudovima i tužilaštvu, i u lokalnoj samoupravi. Kao rezultat, opšta percepcija pravde i pravednosti unutar zajednice je viđena kao selektivna. Umesto vladavine prava, druge norme i vrednosti su viđene kao imperativ za regulisanje legitimite moći.

U slučaju mladih, ove institucionalne nesigurnosti su primećene veoma rano. Već od osnovne škole (i sve više u srednjim školama) deca primećuju neravnopravnu podelu moći i selektivnu imple-mentaciju vladavine prava ili različitih regulacija. Ovde, mlađi su veoma svesni toga kako „stvari zaista jesu“ i da postoje alternativne strukture koje takođe utiču na odnose i rezultate. Na primer, neko-liko ispitanika je pomenulo kako ih frustrira činjenica da oni koji su počinili najozbiljnije činove nasilja u školama nisu kažnjeni jer njihovi roditelji imaju dobre odnose sa upravom škole, dok neko ko nema te odnose, može biti kažnjen za manji prestup. Drugi primer, jedan dečak je naglasio da iako veoma vredno uči za svoje ocene, one ne prikazuju njegova dostignuća zato što drugi učenici mogu dobiti iste ocene kroz neki vid podmićivanja. Mlađi stoga formiraju razumevanje da njihov lični trud unutar školskog sistema ili druge oblasti u društvu možda nije dovoljan da bi unapredio njihov položaj ili da oni rade na svojim ciljevima.

Fizička i lična nesigurnost

Iako se ljudi osećaju relativno sigurno u svojim svakodnevnim životima, ispitanici procenjuju da nasilje i kriminal sve više preti ljudima u njihovom svakodnevnom osećaju bezbednosti. Nasilje nad ženama, vršnjačko nasilje i nasilje povezano sa kriminalom i konfliktima među političkim grupama, počinje da se smatra kao

sve istaknutija pretnja po fizičku i ličnu bezbednost. Pre svega, ove pretnje dobijaju sve više „prostora“ unutar granica grada, ulazeći u delove za koje se smatra da su najbezbedniji, uključujući domove i škole. Ilegalni narkotici i druge supstance postaju sve više rasprostranjene, posebno među mladima, što se može smatrati kao direktna pretnja ličnoj bezbednosti.

Mladi su ovim putem sve više izloženiji sukobima i nasilju. Tokom fokus grupa sa nastavnicima (iz prethodnog istraživanja iz 2014.), nastavnici su naglasili da deca počinju da donose oružje u škole i da raste ideo fizičkih obračuna. Mladi smatraju da trenutni institucionalni mehanizmi, koji imaju za cilj prevenciju i sankcionisanje omladinskog nasilja, ne funkcionišu dobro, što dovodi do normalizacije nasilja, i u nekim slučajevima do njegove glorifikacije. Nasilje je, takođe, viđeno i kao alternativni put kroz koji se formiraju odnosi i pozicije među mladima.

Drugo: Zdravstvena i ekološka nesigurnost

Iako su veoma prisutne u Novom Pazaru, pretnje vezane za zdravstveni sektor i ekološku nesigurnost nisu istaknute u okvirima nesigurnosti među mladima. Ipak, važno je pomenuti da su prepoznate od strane šire zajednice. Najprimetnije je da je pristup zdravstvenim uslugama ograničen, dok se za ekološke pretnje (pretežno se odnosi na divlje deponije) smatra da se njima neadekvatno upravlja.

Faktori rizika povezani sa ekstremizmom i radikalizmom

Gore opisane pretnje po ljudsku bezbednost kreiraju okruženje u kojem mlađi žive u stalnoj nesigurnosti. U ekonomskom smislu, ispitanici navode da postoji nedostatak prilika da mlađi

nađu posao, da se profesionalno razvijaju i da nađu svoje mesto u zajednici. U isto vreme, institucionalna nesigurnost i nedostatak vladavine prava kreira prostor u kojem su mladi nesigurni. Ako mladi ne osećaju da njihova energija uložena u zanimanje ili karijeru ima zasluga i da može doprineti ka njihovom napredovanju unutar zajednice (u društvenom i ekonomskom smislu), druge norme i principi zasnovani na ličnim interesima uzimaju prednost. Na primer, omladinsko učešće u političkim partijama je viđeno kao alternativni put i prema nekim ispitacima, sigurniji put za napredovanje u društvu. Moć političke partije, pre nego vladavina prava, će stoga biti glavni izvor sigurnosti. Ipak, osećaj nepravde i osećaj da su primorani da prihvate ovu nejednakost se čini kao najviše frustrirajuće za mlade ispitanike. Ovo je takođe razlog zašto mnogi vide migraciju kao jedinu moguću opciju za njihovu bolju budućnost.

Ovaj opšti nedostatak mogućnosti i bezbednosti, zajedno sa ukupnim nepoverenjem u promene, stvara sveobuhvatnu apatiju među mladima. Iako mladi ljudi uključeni u istraživanje naglašavaju da imaju još energije i žele da se uključe u promene, ovo se često ne manifestuje. U mnogim slučajevima, oni osećaju da moraju da prihvate podele zajednice (posebno političke podele), koje često proizilaze iz već postojećih pripadnosti članova njihove porodice, da bi imali podršku grupe u zapošljavanju i obezbeđivanju nekih osnovnih prava. Iako ovo ne znači da se mladi ljudi obavezno adaptiraju na ove postojeće strukture, neki ispitanici su izrazili frustraciju sa ovim odnosima.

Najgore je to što... Ja sam u tim godina kada trebam da zasnujem porodicu I kad čovek nema rešeno stambeno pitanje, nema rešeno pitanje posla.. Znači, čime će da se bave kasnije, od čega će da živi.. Pa onda mu se ne ostaje ovde

Studenti, они су највећи волонтери у политичким партијама, јер он зна, ако завршим, бар се нада, да ће добити неко запошљење. Али немогуће је, чак ни 10%.. Колико год би htela ta партија, простије је немогуће. То баш гледам скоро, окупљање неке политичке партије. Okupilo se puno te омладине, баш ми је било занимљиво, она прича ми smo super ovo ono... Мени то изазива тугу, колико njih je дошло. Pretpostavljam да је 80% njih дошло из те наде да ће да ih zaposli. Ne znam da li je 10% njih iz ljubavi prema партији или из убеђења.

Линије поделе политичке, verske и етничке припадности је једна од најважнијих запажених карактеристика Novog Pazara. Ове групације имају разлиčito значење и артикулисане су другачије у зависности од окружења, али у свим slučajevima kreiraju segregirano društво. На primer, nekoliko mladiх је нагласило како је заједница поделјена duž etničke линије где грађани са srpsком или бошњачком етничком pozadinom idu u različite kafiće, glasaju за različite партије, i ljubavne veze različitih etničkih линија се сматрају nepoželjnim. На сличан начин политичка и verska припадност се понекад описује као важан razlog за grupnu поделу. На primer, неки представници različitih grupa могу свесно седети за različitim stolovima u kafiću, ili u ozbiljnijem slučaju, ne žele da stupe u dijalog ili saradnju sa određenim grupama/ članovima iz druge групе. Jedan primer за поделу унутар same заједнице се показао као проблем tokom terenskog istraživanja зato što nije bilo moguће razrešiti konflikt i uključiti članove из две različite Islamske заједнице u diskusiju na fokus grupi (учеšće jedне групе је било uslovljено uklanjanjem druge групе из просторије). Кao što je jedan испитаник naglasio, prvo ствар коју питате када покушавате да definишете особу: „Iza koga стојиш?“ – ukazujući на политичку i druge припадности i lojalnosti kao definisanje ličnosti.

Ne само да ове поделе често definisane i obeležene segregiranim grupама, one су, prema испитаницима, takoђе понекад

obeležene visokim nivoom antagonizma. Nekoliko ispitanika je istaklo da postoji povećana netolerancija na različitosti unutar grupe bez prostora za razvoj zajedničkog interesa i simboličkog prostora za dijalog i razmenu ideja. Ispitanici su napomenuli da je deo podela koje najviše frustriraju u Novom Pazaru upravo u činjenici da sve mora biti crno i belo. To se odnosi na sve od verskih podela i tradicija unutar Islamske zajednice (od institucionalnog nivoa do manjih podela unutar džamije) do političke pripadnosti i omladinskog aktivizma. Kako su ispitanici naglasili:

Mi smo podeljeni na svaki način. Ne postoji jedna oblast a da nismo tu podeljeni i da se oko toga ne bijemo i ne znam šta

90% stvari je ideološki isto, ima 1% koji se razlikuje, ali je to stavljeno u prvi plan.

Ako ti nisi mog mišljenja, onda si ti protiv mene.

Šta je najprimetnije kod ovih percepcija i pozicija je da se sve više manifestuju u obliku direktnе opozicije, personalizovane su, i postaju beskompromisne. Ako ne možeš nekog ubediti da razmišlja kao ti, razgovor prestaje.

Kada su lične karakterizacije napadnute u obliku „dobar“ ili „loš“, musliman ili pošten ili nepošten čovek ili žena, onda podele i opozicije dobijaju emotivni i lični karakter koji sprečavaju razgovor o problemima. Štaviše, tesno su povezane sa osećanjima pravde ili nepravde, jednakosti i nejednakosti, poštenja i nepoštenja, legitimnosti i nezakonitosti. U stvari, pregovori o ovim pitanjima se smatraju veoma teškim.

Kod nas se politika gleda malo drugačije. Kao što X kaže, te političke vođe kao, ne znam, ako mu opsuješ političkog vođu, predsednika stranke, kao da si mu opsovao porodicu celu.

Ove karakterizacije se često prenose u diskurs nasilja, ili naročito, u nekim slučajevima u direktno psihološko nasilje. Nekoliko ispitanika je naglasilo kako je psihološko nasilje u vezi grupne pripadnosti veoma često.

Ispitanici ukazuju na svakodnevno prisustvo diskursa nasilja među raznim relevantnim akterima u zajednici – politički lideri, verski lideri, mediji. Nekoliko predstavnika iz Novog Pazara je izdvojilo kao značajnu pretnju govor mržnje i nasilja u pojedinim zajednicama. Oni objašnjavaju kako je ovakav govor evidentan u medijima i u govorima političkih lidera i verskih predstavnika. S obzirom da se stranački lideri i verski predstavnici smatraju kao jedni od najuticajnijih ljudi u procesu formiranja normi i vrednosti, kao i ponašanja i položaja mladih, ovo može biti razlog za reprodukciju podela i antagonizma.

Sad tu imaš koliko mladih odlazi u jednu stranu, koliko mlađih u drugu. Ovi ih pune mržnjom: 'ovi su loši', a onda oni drugi kažu 'ne, ne, ovi su loši'. Ali ustvari nijedni nisu loši. Samo su drugog mišljenja. I onda se tu sklapa neka mržnja i neki skup verski. Umesto da ode da se optereti, on sluša kako je onaj loš ili onaj loš. ... To je taj govor mržnje. Mlade najviše treba zaštiti od tog govora mržnje.

Jedni optužuju druge da su sluge režima, a ovi drugi da je to jedna banda koja samo pljačka i otima novac od vernika.

Iako se za fizičke obračune kaže da su ograničeni, oni mogu nekada buknuti. Nasilniji obračuni su ipak najčešće povezani sa navijačkim grupama i njihovim političkim sklonostima i stavovima. Jedan ispitanik je naglasio kako se plašio fizičkih napada pošto je izrazio svoje političke stavove. U ovom slučaju, objasnio je kako su navijači viđeni, kako on kaže, kao „vojnici političkih lidera ili političkih partija“.

On kaže da iako politički lider ili stranka nikada ne bi priznala njihovu vezu, navijači u suštini deluju prema njihovoj volji.

Najčešće međutim, ispitanici naglašavaju da se nasilje izražava kroz društvene medije. Facebook i drugi medijski alati se koriste za osnaživanje podela i za propagiranje nasilnih kleveta i pretnji.

Kako vi to osećate, je li to osećate samo na njihovom stavu, da nisi 'pravi' musliman? Ili osećate to i nekako drugačije, na primer neprijatnosti na ulici?

Da.. Ali ne dolazi na primer.. Dolazi na primer na društvenim mrežama. Tu najviše može da se vidi. Tipa.. Tu samo gledaj i sve čes videti: 'oni ovakvki, oni onakvi, beži od njih, šta će ti oni'.

U ozbiljnijim slučajevima, neki pojedinci članovi zajednice su se osetili „napadnutim“ na internetu. Iako ispitanici koji su iskusili ovakve vrste napada veruju da su to pretnje koje se neće ostvariti, oni osećaju da su njihove slobode ograničene u izražavanju različitih političkih stavova i mišljenja. Štaviše, oni naglašavaju da se sve što je drugačije, smatra kažnjivim. Neki mladi ispitanici su naglasili svoju zabrinutost po pitanju ko odlučuje šta je prihvatljivo a šta ne, u Novom Pazaru. Na primer, oni su objasnili da ljudi u Novom Pazaru nisu potpuno slobodni u svojim izborima. Izražavanje seksualnosti, sklonosti ka fudbalskom klubu, izbor koji će se praznik slaviti, i da li dočekivati Novu godinu ili ne, sve to može izazivati velike kontroverze ili čak direktna suprotstavljanja.

Niko se nikada ne bi izjasnio kao gej ovde u Novom Pazaru.
To se jednostavno nikad nije desilo.”

Ako pogledamo ove manifestacije antagonizma i nasilja u svetu sveukupne normalizacije nasilja među mladima, možemo zaključiti

да се ризик пovećava. Diskusije у фокус групама младих покazuju пovećано врšњачко насиље међу младима, док институционални механизми и прописи (унутар школа, полиције и судова) који би требало да санкционишу овакву врсту насиља недостају или су неефикасни. Зазират, ово сигнализира заједници да је насиље легитиман облик комуникације међу младима, што га на тај начин још додатно reproducuje.

Zaključci

Kada su jednog mladog čoveka pitali da opiše šta on misli da je „ekstremno“ u Novom Pazaru, njegov odgovor je bio u formi pitanja: „Šta nije ekstremno?“. Ovaj odgovor je označavao njegovo osećanje da se stavovi, pozicije i diskursi unutar Novog Pazara pooštravaju i da se ekstremizam uvlači u sve tokove života. Ekstremističke ideje, ili ideje koje nisu otvorene za dijalog i promene, postaju deo svih sfera života. Ukupni rezultati istraživanja takođe ukazuju da se duboke nesigurnosti povezane sa svakodnevnim životom stanovnika, rastuće linije podele i konflikt među grupama, percipiraju kao važni faktori u stvaranju okruženja u kojem je teško naći zajedničke interese zajednice i raditi na rešenjima koja mogu imati koristi i u široj javnosti.

Glavni problemi koje su identifikovali sami ispitanici i analiza veza u odnosu na ekstremizam i radikalizam, pokazuje više faktora rizika kojima treba posvetiti pažnju. Oni uključuju:

- Ljudske nesigurnosti – posebno ekonomска (nezaposlenost i siromaštvo) i institucionalne nesigurnosti (nedostatak vladavine prava i korupcija) gde ljudi žive sa stalnim osećajem lišavanja i nepravde;
- Apatija – ukupni nedostatak angažmana i empatije;
- Podele i „nije jedan od nas“ – formiranje grupa duž političkih, verskih i etničkih linija je veoma pristuno, i zauzvrat, utiče na brojne sfere javnog i privatnog života;

- Antagonizam i govor mržnje – povećana netolerancija na različitosti unutar grupa bez prostora za razvijanje zajedničkih interesa i simboličkog prostora za dijalog i razmenu;
- Normalizacija i legitimizacija nasilja – nedostatak institucionalnih mehanizama (koji funkcionišu) za prevenciju i sankcionisanje nasilja, kao i opšti rast i prihvatanje nasilja kao forme komunikacije među mladima;
- Socijalna isključenost i izolacija – isključenost i izolacija određenih grupa iz političkog, ekonomskog, socijalnog i verskog života u Novom Pazaru, kao i centralizovanje moći;

У овом светлу, примери представљени као могуће манифестације екстремнијих и радикалнијих подела и догађаја, које могу чинити основу заdalju ескалацију, су све alarmantniji. Етничке тензије укоренjene у осећању неправде, приhvatanju насилја, сукоба шиrom политичких подела, су само неки од првога могућих тензија које могу пovećati ризик од екстремизма и радikalizma, као и повратну неsigurnost. Да би се спречило да млади одрастaju у таквом окружењу, reproducuju постојеће структуре и позиције, треба предузети важне preventivne кораке. Осим тога, допунско kvantitativno istraživanje на reprezentativном нивоу за Novi Pazar, може да допринесе mapiranju специфичних фактора који утичу на екстремизам и радikalizam младих.

Institucionalni kapaciteti za prevenciju ekstremizma i radikalizma u Novom Pazaru

Ovaj dokument predstavlja kvalitativnu procenu institucionalnih kapaciteta u Novom Pazaru za prevenciju ekstremizma i radikalizma. Analiza se fokusira na percepcije članova zajednice i predstavnika institucija.

Uvod

Sandžak je jedan od najnerazvijenijih regiona u Srbiji, suočen sa brojnim izazovima po ljudsku sigurnost i bezbednost, koji kreiraju nesigurno okruženje u svakodnevnom životu građana. Visoka stopa nezaposlenosti, porast kriminaliteta, povećana zloupotreba psihoaktivnih supstanci, rasprostranjenost nasilja i rast socijalne izolacije, samo su neki od primera koji ugrožavaju građane Novog Pazara, a omladinu posebno. Novi Pazar je takođe jedan od gradova sa najvećim kulturnim, etničkim i verskim različitostima u državi, što stvara dodatne izazove i tenzije. S toga, iako je region relativno stabilan, brojne nesigurnosti upućuju na potrebu za preuzimanjem koordiniranih mera u cilju prevencije rasta mogućih rizika sa kojima se ljudi suočavaju, a naročito rizika od ekstremizma i radikalizma. Imajući to na umu, osnovni cilj ove procene je:

da kritički istraži kapacitete institucija u Novom Pazaru za prevenciju ekstremizma i radikalizma, kao najozbiljnijih bezbednosnih pretnji.

U ovom dokumentu dat je pregled važećih propisa strateškog okvira, zatim pregled institucija koje bi mogle biti deo multisektorskog odgovora u prevenciji ekstremizma i radikalizma, da bi na kraju bila predstavljena kvalitativna analiza trenutnih kapaciteta institucija i mogućih prepreka u njihovom radu. U završnom delu su formulisane konkretne preporuke, koje mogu poslužiti kao smer-

nice za buduće korake ka razvijanju integrisanog institucionalnog odgovora na ove pretnje. Aneks ovog dokumenta takođe sadrži Okvir za procenu ranjivosti ka ekstremizmu i radikalizmu među mladima. Ovaj Okvir je važna alatka u daljim koracima ka prevenciji rasta ovog problema.

Za potrebe Kulturnog centra DamaD ovaj dokument je pripremila Grupa za razvojnu inicijativu SeConS. DamaD prepoznaje potrebu za razvijanje prvih koraka ka jačanju institucionalnih kapaciteta i razvijanje integrisanog odgovora na bezbednosne izazove, uključujući ekstremizam i radikalizam u regionu. Više informacija: www.kcdamad.org

Metodologija

Za potrebe ovog istraživanja, korišćena je kvalitativna metoda. Istraživanje se sastoji od nekoliko ključnih komponenti:

- **Desk analiza:** pregled i analiza postojećih politika i okvira (strategija, akcionalih planova i drugih regulativa), kao i sakupljanje ključnih kontekstualnih podataka o Novom Pazaru koji se odnose na socio-demografsku i političku strukturu.
- **Diskusija u fokus grupama (FGD):** FGD je organizovana sa predstavnicima zajednice, uključujući predstavnike iz: lokalne samouprave, pravosuđa, islamskih zajedница, osnovnih i srednjih škola, univerziteta, Centra za socijalni rad, institucija kulture, sportskih klubova, kao i organizacija civilnog društva.
- **Dubinski intervjui:** polu-struktuirani intervjui su održani unutar dve grupe ispitanika:
 - Individualni intervjui su održani sa predstavnicima nekih institucija – Savet za bezbednost grada Novog Pazara, NVO i studentski savet – sa ciljem dobijanja dodatnih informacija o institucionalnim kapacitetima i njihovim ulogama.
 - Detaljni intervjui sa mladima su održani sa ciljem dobijanja informacija iz prve ruke o njihovom ličnom iskustvu sa institucijama unutar lokalne zajednice.

- **Validacioni sastanak:** organizovanje validacionog sastanaka sa ciljem procene glavnih rezultata ovog istraživanja i diskutovanja o sledećim koracima u razvijanju mehanizama prevencije ekstremizma i radikalizma.

Ova metodologija omogućava da različiti akteri u punoj meri iskažu svoje stavove i da se na osnovu tih percepција procene osnovне препреке u budućem radu institucija vezane za porast ekstremizma i radikalizma. Nakon toga, moguće je formulisati kvalitetne preporuke koje bi bile prilagođene lokalnim potrebama u Novom Pazaru.

Ljudska bezbednost, ekstremizam i radikalizam

S obzirom da se i ekstremizam i radikalizam smatraju veoma osetljivim temama, kako u političkim tako i akademskim krugovima, istraživači su istražili ovu problematiku kroz perspektivu ljudske bezbednosti, sa naglaskom na dubinskom razumevanju ekstremizma i radikalizma iz ugla građana Novog Pazara, kao i na njihovim percepcijama o institucionalnim kapacitetima za suzbijanje ovih pretnji. Sa fokusom na subjektivnom doživljaju ugroženosti možemo dobiti detaljne uvide o kontekstualnim aspektima mogućih rizika od ekstremizma i radikalizma i prepreka u radu institucija u ovoj oblasti.

Ljudska bezbednost

Ljudska bezbednost je relativno nova paradigma za pristup problemu bezbednosti. U poređenju sa tradicionalnim konceptima bezbednosti koji počivaju na teritorijalnom integritetu i suverenitetu države, ljudska bezbednost se zasniva na tome da je bezbednost svakog pojedinca esencijalna za stvaranje mirnih i stabilnih društava. Ova bezbednost pojedinca je višestruko uzrokovana i zavisi od međusobne povezanosti većeg broja različitih fenomena.

Definicija Komisije o ljudskoj bezbednosti iz Izveštaja *Human Security Now* (2003:4):

Ljudska bezbednost znači zaštitu fundamentalnih sloboda – sloboda koje su sama suština života. To znači zaštitu ljudi od kritičnih (ozbiljnih) i prodornih (široko rasprostranjenih) pretnji i situacija. To podrazumeva korišćenje procesa koji počivaju na ljudskoj snazi i težnjama. To znači stvaranje takvih političkih, društvenih, ekoloških, ekonomskih, vojnih i kulturnih sistema koji udruženi daju gradivne elemente za preživljavanje, izdržavanje ljudi i dostojanstven život.

Osnovna namena ljudske bezbednosti je da štiti pojedince i grupe od niza pretnji koje utiču na njihovu sposobnost da vode život prihvatljivog kvaliteta. Dakle, ljudska bezbednost se fokusira na utvrđivanje i sprečavanje rizika koji prete pojedincima ili grupama kako u fizičko-materijalnom tako i psihičkom smislu. Ukratko, ovaj pristup pokušava da osigura slobodu od straha, slobodu od nemštine i pravo na dostojanstven život.

Prema UN-ovom pristupu ljudske bezbednosti (Razvojnog programa UN-a o Ljudskom razvoju) identifikuju se sedam ključnih komponenti ili dimenzija bezbednosti: ekomska sigurnost, politička sigurnost, zdravstvena sigurnost, bezbednost hrane, bezbednost životne sredine, lična bezbednost i bezbednost zajednica. Važno je imati na umu da su ove dimenzije međusobno povezane i da često povlače i utiču jedna na drugu.

Ekstremizam i radikalizam

Ekstremizam se odnosi na stavove, osećanja i strategije koje su drugačije i koje se ne smatraju ispravnim od strane većine u zajednici. Te aktivnosti su najčešće usko povezane sa ideologijom koja

je ili politička ili verska i izvan dominantnih obrazaca ponašanja. Pomenute ideologije su na taj način u suprotnosti sa moralom, normama i vrednostima koje su opšte prihvaćene i rasprostranjene u datom društvu ili okruženju.

Ekstremizam može da se odnosi na političke ideologije koje su u suprotnosti sa osnovnim društvenim vrednostima i načelima. U kontekstu liberalnih demokratija, to bi moglo da se primeni na bilo koju ideologiju koja zagovara rasnu ili versku prevlast i/ili se suprotstavlja ključnim principima demokratije i univerzalnih ljudskih prava. Termin se takođe može koristiti za opisivanje metoda putem kojih bi politički akteri pokušavali da ostvare svoje ciljeve, koristeći sredstva koja ne poštuju život, slobodu i osnovna ljudska prava drugih.¹⁵

Kao i u slučaju ekstremizma, radikalizam i radikalizacija su veoma osetljive teme. One se odnose na procese, kojima se ilegalna ili nasilna sredstva koriste za političke namere.

Proces kojim pojedinac, grupa ili masa ljudi prolaze kroz transformaciju, od učestvovanja u političkom procesu, preko pravnih sredstava, sve do upotrebe ili podržavanja nasilja u političke svrhe (radikalizam).¹⁶

15 P. Neuman, "Prisons and Terrorism Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries," A policy report published by the International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), (2010): 12.

16 C. Crossett and J. Spitaletta, Radicalization: Relevant psychological and sociological concepts (Ft. Meade, MD: U.S. Army Asymmetric Warfare Group, September 2010), 10.

Kao i u slučaju ekstremizma, radikalizam obično ima političku komponentu koja ima za cilj velike društvene ili političke promene. Međutim, u ovom slučaju se problem nasilja i ilegalnih sredstava za ostvarivanje ciljeva postavlja u prvi plan. Politički radikalizam se tradicionalno odnosi na levo ili na desno političko krilo, sa revolucionarnim političkim programima, dok je verski radikalizam povezan sa fundamentalizmom i striktnim pridržavanjem teoloških doktrina. Stoga, gornje definicije se mogu povezati sa brojnim različitim grupama drugačijih ideologija, programa, struktura itd.

Opština Novi Pazar

Osnovne informacije

Stanovnika	100.410
Površina	742 km ²
Okrug	Raška
Gradsko stanovništvo	68.47%
Gustina naseljenosti	135.32 stanovnika po km ²

Socio-demografske karakteristike

Prema Popisu iz 2011, Opština Novi Pazar ima 100.410 prijavljenih stanovnika. Od toga je 48.8% muškaraca i 50.2% žena.

Pol	Broj	%
Muškarci	49.984	48,78%
Žene	50.426	50.22%
Ukupno	100.410	100,00%

Izvor: RSZ, Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji

U odnosu na etnički identitet, 77.1% stanovnika se izjašnjava kao Bošnjaci, što je čini najvećom etničkom grupom u regionu. Sledе Srbi (16.2%), Muslimani (4%) i drugi (2.7%)¹⁷.

Novi Pazar je takođe i populacijski najmlađa opština u Srbiji. Mlada populacija, do 19 godina starosti čini 32% lokalnog stanovništva. Prosečna starost stanovništva je 33 godine, što je daleko ispod prosečnog nivoa za Srbiju (42.2). To potvrđuje i pozitivni prirodni priraštaj od +8.6%, prema Popisu iz 2011¹⁸.

U odnosu na veroispovest, u Novom Pazaru ubedljivu većinu stanovništva čine muslimani(82%), dok su po broju sledeći pravoslavci(16%).¹⁹ Od 2007. godine postoje dve islamske zajednice, usled čega danas u Novom Pazaru formalno deluju:

- Islamska zajednica u Srbiji, sa sedištem u Novom Pazaru, koju vodi Mevlud Dudić i sa duhovnim centrom u Sarajevu (Bosna i Hercegovina).

17 RSZ, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji – etnicitet.

18 RSZ, 2013, Opštine i regioni

19 RSZ, Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji

- Islamska zajednica Srbije sa sedištem u Beogradu, na čelu sa Ademom Zilkićem.

Ekonomski položaj

Prema *Stepenu razvijenosti opština*, opština Novi Pazar je klasifikovana kao opština koja je na trećem nivou razvoja. To znači da je razvijenost između 60% i 80% nacionalnog proseka razvijenosti²⁰.

U odnosu na zaposlenost, opština je u relativno nepovoljnem položaju. Stopa zaposlenosti je u 2013. godini bila 15,9%, što je smanjenje za 3,6% u odnosu na 2011. godinu, kada je bila 19,5%.²¹ Ova nepovoljna statistika takođe je iskazana i u podacima o nezaposlenosti. Naime, na osnovu rezultata popisa održanog 2011. u Republici Srbiji, u gradu Novom Pazaru je od 31 053 radno aktivnog stanovništva, nezaposlenih 11 448, ili 36,87%²². Nezvanični podaci ukazuju da je ovaj procenat mnogo veći, a da kod mladih dostiže i do 70%.

Najviše zaposlenih je u obrazovnom sektoru (1972 osobe), zatim u sektoru prerađivačke industrije (1687 osoba), trgovini na veliko i malo (1558 osoba) i zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti (1510 osoba)²³.

20 Regionalni razvoj RS: <http://www.regionálnirazvoj.gov.rs/Lat>ShowNARRFolder.aspx?mi=171> (15.03.2015).

21 Ministarstvo rada (2014), Socijalni profili opština u Srbiji
Republika Srbija (2011), Popis

22 RSZ, 2014 Opštine i regioni.

23 Ministarstvo rada (2014), Socijalni profili opština u Srbiji
Republika Srbija (2011), Popis

Politička struktura

Novim Pazarom upravlja градска скупштина, која се састоји од 47 оdbornika, градонаčelnika и заменика градоначелника. Од посlednjih избора 2012. године, локална скупштина се састоји од странака које су представљене у sledećој табели.

Stranka	Broj mesta	%
Evropski Novi Pazar - Rasim Ljajić (SDP, SDPS, DS)	17	36.2
Stranka Demokratske Аkcije Sandžaka	14	29.8
Svi zajedno - Emir Elfić	2	4.3
Bošnjačka Demokratska Partija Sandžaka (BDZS)	7	14.8
Nezavisni članovi	1	2.2
Ujedinjeni региони Србије - Dr Mirsad Derlek	4	8.5
Pokrenimo Novi Pazar - Tomislav Nikolić (SNS, NS, DSS)	2	4.2

Izvor: Oficijalan sajt Novog Pazara www.novipazar.rs

Politički okvir

U ovom delu će biti predstavljen okvir politika na nacionalnom i lokalnom nivou. Osnovni cilj je da se proceni do koje mere ovaj okvir uzima u obzir ekstremizam i radikalizam. Uz to, procenjuje se i koje su od postojećih regulativa usmerene ka sprečavanju njihovog rasta, ili ka sankcionisanju činova koji se mogu klasifikovati kao ekstremni i radikalni.

Strateški i zakonski okvir na nacionalnom nivou

Ne postoji koherentna strategija za borbu protiv radikalizma i ekstremizma na nacionalnom nivou u Srbiji, ali postoji nekoliko zakona i politika koje treba uzeti u obzir u toku daljeg razvoja okvira za programsku politiku.

- **Nacionalna strategija za bezbednost (2009)** naglašava da je terorizam jedan od najvećih rizika za globalnu, regionalnu i nacionalnu bezbednost. "Savremeni terorizam je po svom obimu globalan, a takođe je povezan i sa nasilnim verskim ekstremizmom". Strategija ukazuje na to, da Srbija može biti meta terorističkog delovanja i direktno i indirektno, sa posebnim fokusom na vezu između terorizma i svih oblika organizovanog, transnacionalnog i prekograničnog *kriminala*. Značajan faktor rizika, istaknut u strategiji, se odnosi na nacionalni i verski

ekstremizam, koji ima korene u etničkim i verskim konfliktima. Takođe je istaknuto da spora demokratizacija ekonomskih i političkih procesa može znatno da doprinese rastućim etničkim tenzijama i posledičnom prerstanju u konflikte. Ciljevi Strategije su naglasili potrebu za saradnjom između države, SPC-a i drugih verskih zajednica, podržavajući međureligijski dijalog, u cilju smanjivanja motivacije za verski fundamentalizam i ekstremizam. To bi ojačalo socijalnu koheziju društva, a samim tim i stanje nacionalne bezbednosti.

- **Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije (2013)** propisuje da se preduzmu aktivne mere za sprečavanje širenja govora mržnje protiv članova verskih zajednica, kao i da se poboljša javna bezbednost njihovih članova, imovine i verskih simbola. Ovo uključuje preduzimanje niza mera za poboljšanje tolerancije prema verskim zajednicama i naglašava važnost dijaloga verskih zajednica i građana, ali nije ograničeno samo na to.
- **Nacionalna strategija za mlade (2015):** Strategija prepoznaje zločin, nasilje i saobraćajne udese, kao ozbiljne pretnje po bezbednost mladih. Konkretno, naglašavaju da je nasilje sve češće prisutno među mladima i na javnim mestima, npr. sportski događaji, restorani, kafići. Takođe, ona naglašava i ekstremne oblike diskriminacije i netolerancije među mladima. Na koncu, strategija sadrži mere, koje imaju za cilj povećanje kulture tolerancije i smanjenje nasilja između grupa različitih pripadnosti, ideologija i identiteta.
- **Zakon o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija i udruženja i zabrani upotrebe neonacističkih ili fašističkih simbola i obeležja:** Ovaj zakon reguliše zabranu događaja, simbola, znakova ili bilo kojih drugih

aktivnosti neonacističkih ili fašističkih grupa i udruženja, koje ugrožavaju ustavna prava i slobode građana

- **Zakon o zabrani diskriminacije:** Ovaj zakon reguliše opštu zabranu diskriminacije i propisuje metode za zaštitu protiv diskriminacije. Zakon uspostavlja Poverenika za ravnopravnost kao autonomno i nezavisno državno telo, koje bi trebalo da sprovodi ovaj zakon. Teški oblici diskriminacije su nejednakost, mržnja i netolerancija na osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političke pripadnosti, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije i invaliditeta (Član 13). U skladu s tim, zakon zabranjuje udruživanje radi vršenja radnje koja je diskriminatorna, to jest, rad organizacije ili grupe sa ciljem kršenja Ustava, pravila međunarodnih prava i zakonom zagarantovanih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, verske ili druge mržnje, razdora ili netrpeljivosti (Član 10).
- **Krivični zakonik:** Ovaj zakon definiše nivo kazne za one koji zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rase, veroispovesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili razlika u pogledu političkog ili drugog ubeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugima uskrate ili ograniče prava čoveka i građana, utvrđena Ustavom, zakonima, drugim propisima, opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daju povlastice ili pogodnosti (Član 128). Krivični zakonik određuje kazne za one koji sprečavaju ili ograničavaju slobodu verovanja ili ispovedanja vere, sprečavaju ili ometaju vršenje verskih obreda ili primoravaju drugog da izrazi svoja verska uverenja (Član 131). Pored toga, takođe predviđa kazne za one koji izazivaju etničku, rasnu ili versku mržnju ili netoleranciju među ljudima i etničkim zajednicama

које живе у Србији (Члан 137 или 317). Чланови 386a и 386b санкционишу учествovanje i/ili организованje (учествovanja) дрžављана Републике Србије у ратовима или оруžаним сукобима у страним државама. У том смислу члан 386a прописује казну затвора од шест месеци до пет година затвора за one дрžављане Републике Србије који учествују у рату или оруžаном сукобу у страној држави, а нису дрžављани те државе, као ни припадници званичних мисија међunarодних организација чији је Србија члан. Члан 386b прописује казну затвора од две до десет година за она лица која на територији Републике Србије врбју или подстићу друга лица на извршење кривичног дела из члана 386a, организују групу или врше обуку других за извршење тог дела, опрема или пружа опрему у циљу извршења дела или финансира или прикупља средства за извршење тог дела.

Две одлуке Уставног суда такође одражавају спремност државе, да у неким случајевима спроведе ове законе zbog активности везаних за kršenje ljudskih i manjinskih prava i izazivanje nacionalne i verske mržnje:

- Одлука о забрани рада Удруženja „Obraz”²⁴
- Одлука о забрани рада тајне организације „Национални струј”

Strateški okvir na lokalnom nivou

Iako је nacionalна политика обавезујућа и за локални ниво широм Србије, не постоји контекстуализована локална политика усмерена ка prevenciji ekstremizma i radikalizma. Основни стратешки документи на локалном нивоу су:

²⁴ Политичка организација крајне десnice повезана са насиљним активностима и идеологијом која се suprotstavlja ljudskim правима.

- Akcioni plan za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti u gradu Novom Pazaru 2012-2015.
- Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja izbeglih, interno raseljenih lica i povratnika po sporazumu o readmisi-ji 2011-2015.
- Strategija i akcioni plan za poboljšanje položaja romske po-
pulacije u Novom Pazaru 2013-2017.
- Akcioni plan za sprovođenje nacionalne strategije održivog razvoja za period od 2011. do 2017. godine.
- Strateški plan održivog razvoja grada Novog Pazara za period od 2008. do 2016.
- Akcioni plan grada Novog Pazara za period od 2012. do 2016.
godine
- Strategije komunikacije
- Nacrt strategije socijalne zaštite grada Novog Pazara

Iako postoje mere usmerene na suzbijanje nesigurnost i ranji-
vosti koje se odnose na opštu populaciju i na određene ugrožene
grupe, ne postoje konkretnе mere usmerena na prevenciju ekstre-
mizma i radikalizma.

Važno je napomenuti da Lokalni Savet za bezbednosti planira
da razvije strategiju lokalne bezbednosti u narednom periodu, što
može biti važan korak u osvećivanju ove problematike u opštini.

Institucionalni okvir

Institucije su neophodne za poboljšanje ljudske bezbednosti i prevenciju ekstremizma i radikalizma. U Novom Pazaru, mnoge važne institucije za implementaciju i podsticanje institucionalnog odgovora ka negativnim trendovima već postoje.

Sve ove institucije/organizacije trebalo bi da imaju važan udeo u prevenciji bezbednosnih rizika na više načina. Naime, one mogu stvoriti okruženje u kojem se mogu ublažiti rizici koji dovode do pretnji po bezbednost mladih, uključujući i ekstremizam i radikalizam, te mogu predstavljati institucije u koje mladi mogu imati poverenja. Takođe, svaka institucija trebalo bi da prepozna svoju ulogu i odgovornost u smanjenju ovih rizika kao i njihov mogući doprinos.

Centar za socijalni rad
Lokalna filijala Nacionalne službe za zapošljavanje
Opština Novi Pazar i opštinski Savet za bezbednost grada Novog Pazara
Univerziteti: Državni univerzitet u Novom Pazaru i Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, Fakultet za islamske studije
Policija (a posebno Služba za borbu protiv terorizma i ekstremizma Odsek u Novom Pazaru)
Osnovne i srednje obrazovne institucije
Pravosuđe (Osnovni i Viši sud, Osnovno i Više tužilaštvo)
Bošnjačko nacionalno vijeće
Islamska zajednica u Srbiji i Islamska zajednica Srbije
Institucije kulture (Kulturni Centar Novi Pazar, Muzej, Biblioteka, Pozorište) i sporta (Fudbalski klub "Novi Pazar", Odbojkaški klub "Novi Pazar" i drugi sportski klubovi)
Grad Novi Pazar – Kancelarija za mlade
OCD – više registrovanih organizacija
Lokalni mediji – 4 TV stanica, 3 radio stanice, 1 online medij

Institucionalni kapaciteti u Novom Pazaru

Iako se gotovo sve institucije suočavaju sa problemom ekstremizma i radikalizma u svom radu, sadašnji institucionalni kapaciteti usmereni ka prevenciji ekstremizma i radikalizma prilično su ograničeni. Ne postoje formalni propisi koji bi bili odgovor na izazove ekstremizma i radikalizma, dok se aktuelna saradnja svodi na ad hoc inicijative od strane pojedinih institucija. Ovaj manjak okvira za akciju ne iznenađuje, s obzirom da ovo nije bio prioritet unutar postojećih nacionalnih okvira politika i institucionalnih smernica. Ipak, važno je naglasiti da su predstavnici različitih institucija prepoznali ekstremizam i radikalizam kao rastući problem u Novom Pazaru, na koji bi trebalo obratiti pažnju. Na primer, nekoliko ispitanika je objasnilo kako postoje određene grupe koje se radikalizuju i izoluju, bez ikakvog nadzora šire zajednice. Jedan predstavnik Islamske zajednice je izjavio da će se problem ekstremizma i radikalizma u budućnosti usložnjavati. Drugi ispitanici obuhvaćeni istraživanjem prepoznaju radikalizaciju u medijima i govor mržnje kao važan indikator ekstremizma u javnom domenu. Međutim, važno je napomenuti, da postoje barijere koje ograničavaju rad institucija u ovoj oblasti.

Nedostatak resursa

Treba istaći da su institucije suočene sa nedostatkom sredstava za rešavanje osnovnih problema i bezbednosnih izazova, a posebno onih koji doprinose radikalizaciji i ekstremizmu. Ovaj nedostatak se ogleda u deficitu ljudskih resursa i njihovih kapaciteta, ekonomskih sredstava i naučnih resursa, u smislu okvira i smernica politika. Kao što je predstavnik iz suda objasnio:

Uzrok (za loš rad institucija) su resursi. Ne može jedna država, jedna materijalna država, ne može da stane iza institucija. Kao što sam čuo na jednom skupu, nema dobra država a da je jeftina država. Dobra država podrazumeva da budu plaćene institucije. Nažalost, država u kojoj živimo ne može to. Ona nema sredstava da plati dovoljan broj nosilaca pravosudne funkcije, kako u sudovima, tako i u tužilaštвima, a i u drugim organima.

Nekoliko institucija (posebno Centar za socijalni rad, škole, pravosuđe) izrazilo je zabrinutost zbog nedostatka resursa i prekomernog rada, a u nekim slučajevima, fizičke nemogućnosti da se uradi sve što je potrebno. Predstavnik lokalnog Saveta za bezbednost, kojim se koordinira na dobrovoljnoj bazi, takođe je istakao niz poteškoća vezanih za postizanje rezultata pod tako otežanim okolnostima.

Percepcija institucionalne nesigurnosti

Sveobuhvatna institucionalna nesigurnost, nedostatak vladavine prava (koji se odražava u osećanju da građani ne mogu da ostvare svoja prava u punoj meri, i da su neravnopravno tretirani pred zakonom) i propisa unutar samih institucija, umanjuju legitimitet istih u očima većine ispitanika. Važno je istaći da su institucije opisane kao važan faktor koji doprinosi podelama i konfliktima u zajednici.

Zakonodavna vlast nije zakonodavna. Ona prosta aminuje nešto što se samo dogovori izvršna vlast.

'Ti si pametan, ti si kreativan, ali ti nisi naš'. Pazi kako se dolazi do posla! ili daš pare ili su u partiji. Ti ljudi koji dobijaju posao preko partije. Oni često nisu najkreativniji i najkvalifikovaniji u tim nekim oblastima.

Korupcija, nejednako tretiranje i diskriminacija, samo su neki od pojmove koji se generalno koriste za označavanje institucija. Ukoliko takvo označavanje utiče na organe lokalne uprave, policiju, sudstvo itd., postoji percepcija opшteg institucionalnog raspada. U takvom 'raspadu' nije moguće prepoznati potencijalne pretnje po zajednicu, niti se mogu sankcionisati moguća rizična ponašanja. Mnogi ispitanici takođe naglašavaju kako to stvara sveukupni osećaj nepravde među građanima, a posebno među mladima.

Nedostatak svesti o institucionalnoj odgovornosti

Iako mnogi predstavnici institucija prepoznaju većinu od navedenih ljudskih nesigurnosti, uključujući činove ili pretnje od ekstremizma i radikalizma unutar zajednice, ne prepoznaju svoju odgovornost u sprečavanju rasta ovog trenda ili uloge koje imaju u njihovoј reprodukciji. Ekstremističko ponašanje, povezano sa izolovanim i radikalizovanim društvenim grupama, nasilnim sukobima između navijača, ubistvima ili činovima nasilja, kao i vršnjačko nasilje među mladima, često se smatraju odgovornošću nekog drugog, neke druge institucije ili se na koncu posmatraju kao nešto što je izvan domena institucionalnih kapaciteta, što je razumljivo, ali nije korisno za zajednicu.

Nikada nisam čuo ni X, ili Z, ni... da kažu: "e, stvarno smo pogrešili, e ovde smo mogli nešto da uradimo, pokušali smo ali nismo baš nešto uspeli". Ne, uvek smo mi najbolji na svetu, a svi drugi su krivi za sve što ne valja.

Na primer, jedan nastavnik je izjavio kako je vršnjačko nasilje povezano sa mladima koji su izvan školskog sistema, a napadaju mlade unutar škole i da je najbolji preventivni mehanizam obezbeđivanje školskog policajca za svaku školu. Slično tome, predstavnik lokalne samouprave je istakao kako su ruke donosioca odluka vezane, te da su nemoćni u svom poslu zbog nefunkcionalnih institucija, pre svega policije i sudstva, kao i nedostatka lokalne moći u odnosu na republičke organe. U slučaju kontrole sukoba između fudbalskih navijača, predstavnik fudbalskog kluba Novi Pazar je naglasio da grupe koje izazivaju incidentne zapravo nisu organizovane grupe, već da je u pitanju nekolicina pojedinaca, usled čega ih je nemoguće kontrolisati.

U ovom začaranom krugu, u kome se „upire prstom“ na drugog, jedan mladi ispitanik je primetio, tj. istakao: „Na kraju, mi mladi postajemo krivi“. U takvim situacijama često dolazi do prebacivanja odgovornosti na „druge“, umesto da se procene polazni kapaciteti, odgovornosti i mogućnosti institucija da deluju u skladu sa potrebama zajednice i mladih.

Personalizacija antagonizama kao ograničavajući faktor saradnje

Izbegavanje odgovornosti može takođe prerasti u „optuživanje“. Nekoliko ispitanika je primetilo da je negativni i konfliktni govor (govor mržnje) među različitim grupama, evidentan i unutar institucija. Kada ovi personalizovani i antagonistički diskursi postanu deo

институцијалног дискурса, слуžење заједничком интересу и заједнички рад у циљу решавања проблема заједнице, постаје веома тешко. На пример, један од осnovних проблема рада локалног Савета за безбедност је недостатак пoverења међу представnicima institucija.

Organizacija i delovanje saveta za bezbednost je da se stvori jedna dobra atmosfera uzajamnog poverenje predstavnika lokalne samouprave i institucija sistema... Ja radim na tome da stvorim tu atmosferu poverenja, ali то је наравно vrlo teško, jer mi сада имамо један нови феномен, имамо једну активну улогу Јавне заједнице, кроз политички живот, кроз јавни живот и на kraju krajeva kroz skupštinu grada Novog Pазара, и чини ми се једну intenciju sa njihove strane да на начин на који они то misle, društveni живот treba da буде организован. I vi имате једну reakciju nekih drugih ljudi који не misle тако. I ако ви сада nemate dovoljno suptilnosti, да те neke očigledne razlike i intencije izmerite, onda долазите u konflikt, a konflikata ne treba... Savet treba да дaje savete за prevazilaženje konflikta.

Odnosi između predstavnika institucija, umesto институцијалних tela koje они представљају, постaju основни обрасци за функционисање Савета за безбедност. Када се suoče са институцијалним променама (нпр. избори и промена прописа унутар правног система), развијање dugotrajnih odnosa у ovаквом окruženju постаје тешко.

Sličне podele унутар Јавне заједнице се сматрају препреком за постојање одговорне institucije. Kao што је један представник нагласио, имати једну Јавну заједницу која може бити одговорна и за идеје и за понашање својих чланова, може бити једна од опција за suprotstavljanje određenim negativnim trendovima.

Просто не постоје institucije које можемо pozvati на одговорност. [...] Treba da буде једна јавна заједница, jer ако постоји једна јавна заједница, онда ту исту јавну заједницу можете да pozovete на одговорност. Dakle, за све one ekstremne ideje,

radikalne ideje koje su se nažalost sada vratile i biće sve gore, verujte mi [...] Ja ne vidim način na koji može ovo da se spreči osim odgovornom edukacijom i institucijama koje imaju legitimnost i integritet.

Ipak, važno je problematizovati ovu izjavu i postaviti pitanje: Šta čini instituciju legitimnom i šta se može opisati kao integritet? Uzimajući u obzir sve linije podela u zajednici i trenutni diskurs o razlikama, čini se da je legitimitet povezan sa vlašću i moći dominantan u odnosu na onaj koji je vezan za vladavinu prava.

Mi znamo da često ovde, za vreme izbora dolazi do nekih ekscesa, do nekih nestabilnosti, vađenja pištolja jedni na druge... Ovde, ne postoji jedna politička kultura i ne postoji dijalog. Ne postoji politički dijalog da možemo da nastupamo sa našim ličnim mišljenjima uz jedno poštovanje.

Kao i u drugim podelama, govor mržnje i konfliktni diskurs koji se ističe u medijima, smatra se pokretačem antagonistčkih institucionalnih odnosa. U tom smislu, sukobi koji se mogu desiti unutar džamija ili kafića, kroz medije često dobijaju političku i versku dimenziju, uključujući tako i šиру javnost. S druge strane, mediji kao institucija postaju deo tih konfliktova, a neretko ih i produbljuju. Imajući to u vidu, važno je napomenuti, da se sami predstavnici ovih institucija (posebno škola, verskih zajednica i političkih partija), uz porodicu, smatraju najuticajnijim osobama u formiranju stavova i mišljenja mladih. Mladi ispitanici navode da su verski i politički lideri, zajedno sa nastavnicima, veoma bitni ljudi u njihovim životima, koji mogu imati značajan uticaj na njih.

Nastavnici su definitivno najuticajniji. Sećam se jednog od mojih nastavnica i kako je divan bio. Ali retko je naći dobrog nastavnika koji te inspiriše.

Шодно томе, од посебне је важности пovećati свест представника институција (школа, полиције, локалне самоправе, верских заједница итд.) о томе како њихове акције или понашања утичу на младе и како они могу исто понашање да reproducuju, како на позитиван, тако и на негативан начин. На пример, неједнако sankcionisanje омладинског насиља од стране полиције, судства и same школе, може довести до прихвatanja i normalizacije diskriminacije među mladima.

Sve u svemu, brojne препреке и барijере карактериšu trenutne напоре институција у стварању безбедnijeg društva i sprečавању могућег rasta ekstremizma i radikalizma.

Zaključci

Generalno, institucionalni kapaciteti za prevenciju ekstremizma i radikalizma su prilično ograničeni. Sa jedne strane, okviri politika samo delimično ciljaju ove pretnje, dok su sa druge strane institucije suočene sa brojnim preprekama u svakodnevnom funkcionisanju. Neke ključne tačke se mogu doneti na osnovu ove istraživačke procene. Ove tačke su fokusirane na neke od nedostataka trenutnih institucionalnih mehanizama, koje su prepoznali predstavnici institucija i zajednice. One uključuju:

- Nedostatak ciljanih okvirnih politika na nacionalnom i lokalnom nivou – posebno u obliku smernica, strategija i akcionalih planova baziranih na konceptu ljudske bezbednosti koje uključuju i ekstremizam i radikalizam;
- Institucionalna nesigurnost – percepcija nedostatka vladavine prava, nedostatak održivih institucija;
- Manjak institucionalnih mandata za bavljenje pitanjem ljudske bezbednosti uključujući i radikalizam i ekstremizam;
- Nedostatak sredstava i resursa – institucije su generalno u veoma lošoj poziciji sa nedostatkom osnovnih alata za implementaciju usluga, posebno Centar za socijalni rad, škole, policija i sudovi;

- Nedostatak odgovornosti – ukupni nedostatak identifikovanja i opšte svesti o institucionalnoj odgovornosti i prebacivanje odgovornosti (okrivljivanje „drugih“ faktora, elemenata ili aktera) među institucijama
- Antagonizam i personalizacija unutar i između institucija – personalizovani diskurs usmeren ka karakteristikama grupe i pojedinaca, umesto planova i propisa, ograničavaju mogućnosti za saradnju.

У циљу превазилађења постојећих ограничења и развијања функционалних и одрживих институционалних механизама за prevenciju ekstremizma i nacionalizma, требало би предузети важне кораке.

Preporuke

Preporuke za moguće intervencije i konkretnе korake mogu se podeliti u dve grupe sa različitim ciljem. S jedne strane, preporuke za budući direktni rad sa mladima, a s druge strane, preporuke koje direktno ciljaju na institucije, predstavnike institucija i pružaoce usluga.

Preporuke za rad sa mladima:

- Stvaranje društvenog prostora gde će mladi imati priliku za otvoren dijalog o nekim za njih najvažnijim/definišućim pitanjima/problemima – u školama, na univerzitetima, kroz javne debate, panele, konsultacije, javno slušanje i sl.;
- Podizanje svesti mlađih o ljudskoj bezbednosti uopšte i mogućim opasnostima i pretnjama vezanim za radikalizaciju i nasilje – kroz medije, u školama i na univerzitetima, javnim događajima, kroz političke partije i verske zajednice;
- Razvijanje alternativnih obrazovnih programa za vršnjačku edukaciju sa ciljem povećanja kulture tolerancije i mirnog rešavanja konflikta (npr. letnja omladinska škola za izgradnju mira, omladinski volontеризам itd.) – kroz škole, kancelarije za mlade, političke partije, verske zajednice i OCD;

- Obezbeđivanje više prostora mladima da sami osmišljavaju, razvijaju i sprovode aktivnosti kojima se zadovoljavaju njihove potrebe – kroz izdvajanje budžetskih sredstava za te namene, ali i kroz ukupnu otvorenost заједнице за давање glasa mladima;
- Promovisanje интереса mladiх, njihovih uspeha i dostignућа.

Preporuke za institucije i pružaoce usluga:

- Podizanje свести donosioca odluka o rizicima ljudske bezbednosti, уključujući pretnje и opasnosti od ekstremizације и радикализације mladiх;
- Povećanje одговорности institucija kroz prepoznavanje своје улоге и одговорности за ukupnu ljudsku bezbednost u заједници, уključujući i rad na prevenciji ekstremizma i radikalizma међу mladima;
- Podizanje свести javnosti о ефектима говора mržnje и antagonističkom diskursу od стране представника заједнице (verski i politički liderи, mediji, nastavnici) и јавно sankcionisanje такве реторике;
- Побољшање ukupne institucionalне sigurnosti – npr. kroz оснаživanje procedura за prevenciju korupcije, razvijanje и promovisanje nediskriminatorskih praksi u јавним institucijama;
- Razvijanje novih приступа u борби protiv bezbednosnih изазова u заједници u складу sa lokalnim потребама;
- Osnaživanje међusektorske saradnje sa ciljem poboljšanja ljudske bezbednosti u заједници;

- Razvijanje i usvajanje referalnog mehanizma (formalizovano institucionalno povezivanje koje definiše nadležnosti institucija, način saradnje, prikupljanje podataka, službeno postupanje itd.) za zaštitu mladih od uvlačenja u ekstremizam, kao i pružanje direktnе podrške onima koji su njime već pogođeni;
- Podizanje kapaciteta Saveta za bezbednost grada Novog Pazara da svoj rad i svoje politike bazira na konceptu ljudske bezbednosti, sa posebnim aspektom na prevenciju ekstremizma i radikalizma.
- Institucionalizovanje *Ovkira za procenu ranjivosti* koji može da posluži kao alat za prepoznavanje mladih u riziku od ekstremizma i radikalizma, jednako kao i osnova za izradu plana intervencije;
- Razvijanje i primena multisektorskog paketa prevencije ekstremizma i radikalizma - zajedničko planiranje i koordinirano sprovođenje aktivnosti na podizanju socijalnog kapitala zajednice i snaženje njene kohezije; destigmatizacija zajednice (kako unutar Novog Pazara tako i u odnosu na širu zajednicu); širenje pozitivnih poruka i promovisanje tolerancije i nenasilja; dekonstruisanje ekstremnih ideoloških narativa, i slično. Ove pakete podrške bi trebalo razvijati u saradnji sa predstvincima iz svih relevantnih institucija, kako bi se obezbedilo lokalno vlasništvo.

Okvir za procenu ranjivosti

Uvod

Ekstremizam i radikalizam, posebno kada eskaliraju u nasilje, su pretnja po mir i harmoniju u zajednici. Identifikovanje uzroka i različitih rizika koji doprinose ovom fenomenu je stoga od ključnog značaja za širu sigurnost i prosperitet zajednice. S obzirom da su mladi u našim zajednicama u najvećem riziku za potencijalno razvijanje ekstremističkih stavova i ponašanja, a u isto vreme su i najpristupačnija društvena grupa za implementaciju preventivnih mera, potrebno je razviti institucionalne mehanizme koji mogu da posluže kao podrška za prevenciju i smanjenje rizika od ekstremizma i radikalizma.

Imajući na umu da su ekstremizam i radikalizam veoma složena i osetljiva društvena pitanja, važno je pristupiti problemu kroz različite kanale, te imati u vidu da su ovi fenomeni često veoma kontekstualizovani i uslovljeni specifičnim društvenim strukturama i odnosima. S obzirom na ovu složenost, ovaj dokument je razvijen u skladu sa istraživanjem u vezi sa prepoznavanjem faktora rizika za ekstremizam i radikalizam među mladima u Novom Pazaru, kao i procene trenutnih institucionalnih kapaciteta za njihovu prevenciju. Ovu procenu je pripremila SeConS – Grupa za razvojnu inicijativu za projekat „Bezbednosni rizici u Sandžaku i integrисани odgovor zajednice“, koji sprovodi Kulturni Centar DamaD uz finansijsku podršku Ambasade Švajcarske u Beogradu.

Osnovni cilj „Okvira za procenu ranjivosti mladih na ekstremizam i radikalizam u Novom Pazaru“ je da pruži konceptualnu podršku i smernice za institucije i predstavnike заједнице у њиховим напорима да identifikuju potencijalne mlade u riziku, а posebno i njihovo уčešće у grupама које се могу definisati као ekstremne i radikalne. Identifikovanje ranjivosti je први корак у низу мера које су потребне за борбу против ових друштвених феномена и могућих негативних последица по заједницу, а посебно по младе.

Главне циљне институције које ће користити овај алат за процену су:

Centar za socijalni rad
Lokalna filijala Nacionalne službe za zapošljavanje
Opština Novi Pazar i opštinski Savet za bezbednost grada Novog Pazara
Univerziteti: Državni univerzitet u Novom Pazaru i Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, Fakultet za islamske studije
Policija (a posebno Služba za borbu protiv terorizma i ekstremizma Odsek u Novom Pazaru)
Osnovne i srednje obrazovne institucije
Pravosuđe (Osnovni i Viši sud, Osnovno i Više tužilaštvo)
Bošnjačko nacionalno vijeće
Islamska zajednica u Srbiji i Islamska zajednica Srbije
Institucije kulture (Kulturni Centar Novi Pazar, Muzej, Biblioteka, Pozorište) i sporta (Fudbalski klub "Novi Pazar", Odbojkaški klub "Novi Pazar" i drugi sportski klubovi)
Grad Novi Pazar – Kancelarija za mlade
OCD – više registrovanih organizacija
Lokalni mediji – 4 TV stanica, 3 radio stanice, 1 online medij

Razvijanje Okvira

„Okvir za procenu ranjivosti“ je lokalizovana verzija Okvira razvijenog kao deo Preventivne strategije Velike Britanije. Ovaj dokument je lokalizovan na osnovu kvalitativnog istraživanja faktora rizika koji su povezani sa ekstremizmom i radikalizmom mladih u Novom Pazaru, kao i sa postojećim institucionalnim mehanizmima za borbu protiv ovih rizika. Cilj ovakvog pristupa je bio usmeren ka razvijanju okvira koji bi odgovarao lokalnim okolnostima, karakteristikama i rizicima.

Samo kroz razumevanje lokalnih specifičnosti које су укorenjene у околностима и проблемима идентификованим у заједници, можемо развићи мере које ће имати ефекта.

Važно је напоменути да су ризици од екстремизма и радикализма овде видјени кроз њихову везу са могућим негативним ефектима насиљног екстремизма. У том смислу, фокус Оквира је у препознавању младих људи који су у ризiku од развијања оваквих ставова, као и оних младих који су или би се евентуално укључили у групе са екстремним и радикалним ставовима. Шодно томе, насиљни екстремизам није видјен као изолован случај повезан са pojedincima већ као резултат приhvatanja одређених образаца понашања и mišljenja pojedinih grupa.

Друга важна компонента развијања овог Оквира је локално власništvo и локално препознавање njegovog značaja. Imajući то на уму, консултативни процес, на коме сви представници заједнице могу међусобно да поделе своју стручност и mišljenja je suštinski део ове иницијативе. Овај оквир ће с тога бити/је distribuiran кроз различите канале у заједници, док ће validaciona radionica бити/је организована са представницима различитih institucija.

Faktori rizika u заједници – faktori koji guraju ka ekstremizmu i radikalizmu

Istraživanje је идентификовало неколико фактора ризика у заједници који су важни у разумевању могућих покретача екстремизма и радикализма. Oni укључују:

- **Ljudske nesigurnosti** - posebno ekonomска и институционална nesigurnost stvaraju простор где друге линије раздвајања и hijerarhije odvajaju regulisane odnose од vladavine prava, i где људи живе са stalnim osećajem nesigurnosti;

- **Dugogodišnji konflikti** koji nisu rešeni;
- **Apatija** - opšti nedostatak angažovanja i empatije;
- **Podela na „Mi“ i „Oni“** - formiranje grupa duž političkih, verskih i etničkih linija je veoma prisutno, utiče na sve sfere javnog i privatnog života i smanjuje šansu za reintegraciju;
- **Antagonizam i govor mržnje** – povećana netolerancija na različitost među grupama bez prostora za razvoj zajedničkih interesa i simboličkog mesta za dijalog i razmenu, često izražen kao direktni govor mržnje i psihičko nasilje;
- **Normalizacija i legitimizacija nasilja** – nedostatak institucionalnih mehanizama za prevenciju i sankcionisanje nasilja, kao i sveukupni rast i prihvatanje nasilja kao legitimne forme komunikacije među mladima;
- **Socijalna isključenost i izolacija** – isključenost i izolacija određenih grupa iz političkog, ekonomskog i društvenog života u Novom Pazaru, kao i centralizacija moći.

Prilikom procene ranjivosti mladih, bitno je imati na umu ove faktore, jer mogu da podstaknu:

- Agresivnost i frustraciju
- Osećaj nepravde i nemoći
- Osećaj stalne nesigurnosti
- Gubitak dostojanstva
- Prihvatanje nasilja kao legitimnog alata za komunikaciju
- Gubitak poverenja u institucije i zajednicu generalno

Ove ranjivosti su operacionalizovane u odnosu na faktore koji mogu da utiču na mlade da razviju ekstremističke i radikalne stavove, ponašanja i osećaj pripadnosti zajednici.

Okvir za procenu ranjivosti mladih u Novom Pazaru

Okvir za procenu ranjivosti mladih na ekstremizam i radikalizam je struktuiran kroz tri ključne dimenzije procene nivoa rizika. One uključuju:

1. **UKLJUČENOST** u grupu ili ideologiju
2. **NAMERA** da se nanese šteta
3. **SPOSOBNOST** da se nanese šteta

Ove dimenzije se moraju razumeti zasebno, zato što svaka od ovih dimenzija predstavlja određeni rizik za nasilni ekstremizam. Na primer, dokazano je da pojedinac koji je uključen u rizičnu grupu možda ne želi da nanese štetu. Štaviše, pojedinac koji namerava da nanese štetu, možda nije uključen/integriran u rizičnu grupu. Iskustvo je pokazalo da pojedinac može biti protiv nanošenja štete, istovremeno imajući simpatije prema ideologiji grupe.

U sledećem delu ćemo predstaviti faktore koji su korišćeni za procenu mladih u riziku od ekstremizma i radikalizma, kao i od inkluzije u grupe koje podržavaju ove attribute. Biće predstavljeni u odnosu na sve tri dimenzije, uključujući indikatore koji se mogu koristiti za identifikaciju pretnji.

Važno je napomenuti da predstavljeni indikatori i faktori nisu konačni i da se sama ranjivost može manifestovati na više načina. Ne postoji samo jedan put koji vodi ka ekstremizmu, niti postoji jednostavan profil onih koji su uključeni u ove grupe. S toga ne treba pretpostaviti da date karakteristike i iskustva nužno vode pojedinca putem nasilnog ekstremizma, niti da su ovi indikatori jedini izvor informacija potrebnih za procenu ranjivosti.

Uključenost u grupu ili ideologiju

Faktori uključenja se ponekad nazivaju i *psihološkim kukama*. One uključuju potrebe, osetljivost, motivacije i kontekstualne uticaje koji zajedno utiču na uključivanje mladih pojedinca u nasilni ekstremizam ili ekstremne grupe. One mogu da uključuju:

- Osećanje povređenosti i nepravde
- Osećaj ugroženosti
- Potreba za identitetom, značenjem i pripadanjem
- Želja za statusom
- Želja za uzbuđenjem i avanturom
- Potreba za dominacijom i kontrolisanjem drugih
- Podložnost na indoktrinaciju
- Želja za političkim ili moralnim promenama
- Oportunističko uključivanje
- Porodica ili prijatelji uključeni u ekstremizam
- Biti u prelaznom periodu života (npr. adolescencija)
- Biti pod uticajem ili kontrolom grupe
- Relevantni problemi sa psihičkim zdravljem

Postoji niz ponašanja i drugih indikatora koji mogu ukazati na prisustvo gore navedenih faktora. Primeri indikatora da je pojedinac uključen u ekstremističku grupu ili ideologiju uključuju:

- povećano provođenje vremena u društvu drugih potencijalnih ekstremista;
- promena načina oblačenja ili izgleda u skladu sa grupom;
- svakodnevno ponašanje postaje sve više u duhu ekstremističke ideologije ili grupe;

- gubitak interesovanja za druge prijatelje i aktivnosti koje nisu povezane sa ekstremističkom ideologijom ili grupom;
- posedovanja materijala ili simbola povezanih sa ekstremističkom ideologijom ili grupom ;
- pokušaj vrbovanja drugih u grupu/ideologiju; ili
- komunikacija sa drugima koja sugerише identifikaciju sa grupom/ideologijom.

Namera da se nanese šteta

Postoje i oni koji se uključe u grupu ili ideologiju, a ne razviju nameru da nanesu štetu, usled čega se ova dimenzija razmatra odvojeno. Faktori namere opisuju način razmišljanja koji je povezan sa spremnošću da se koristi nasilje, te se bavi time šta bi pojedinac uradio i sa kojim ciljem. Oni mogu uključivati:

- Prekomernu identifikaciju sa grupom ili ideologijom
- Razmišljanje u relacijama „Mi i Oni“
- Dehumanizacija neprijatelja
- Stavovi koji opravdavaju ilegalno ponašanje
- Nedozvoljena sredstva za ostvarivanje cilja
- Nedozvoljeni ciljevi

Primeri indikatora da pojedinac ima nameru da koristi nasilje ili druga ilegalna sredstva uključuju:

- Jasna identifikacija druge grupe kao preteće ili štetne po pripadajuću grupu ili ideologiju, te posledično optuživanje te grupe za sve socijalne ili političke probleme;

- Upotreba uvredljivih, pogrdnih imena ili oznaka za drugu grupu;
- Priča o neminovnoj šteti koju druga grupa uzrokuje, kao i o važnosti da se deluje odmah;
- Izražavanje stavova koji opravdavaju vređanje u ime grupe ili ideologije;
- Opravdavanje ili podržavanje nasilja ili štete prema drugima;

Sposobnost da se nanese šteta

Nisu svi oni koji žele da nanesu štetu, u ime grupe ili ideologije, sposobni da urade to. Planovi da se nanese velika šteta zahtevaju visok nivo lične sposobnosti, resursa i umrežavanja da bi bili uspešno sprovedeni. Šta je pojedinac u stanju da uradi, ključno je za procenu rizika od štete za javnost. Faktori mogu uključivati:

- Individualno znanje, veštine i kompetencije;
- Pristup mrežama, finansiranju i opremi.

Primeri indikatora da je pojedinac sposoban da direktno ili indirektno doprinese činu nasilnog ekstremizma:

- postojanje istorijata nasilništva;
- prisustvo odlika kriminalne svestranosti i korišćenja kriminalnih mreža radi podržavanja ekstremističkih ciljeva;
- postojanje stručnih profesionalnih veština koje mogu da omoguće nasilno ponašanje; ili
- postojanje oblika tehničke stručnosti koji mogu da budu upotrebljeni.

Multi agencijski/sekctorski pristup за implementaciju Okvira za procenu ranjivosti

Oslanjajući se na iskustva i применjene pristupe u Velikoj Britaniji, залаžemo се за multisektorski приступ у заштити људи који су изложен ризику од екстремизма и радикализма. Било би поželjно формирати једно multisektorsko тело које би било састављено од ključnih актера на пољу ове области.

Главне одговорности овог тела би требале бити:

- Идентификација pojedинaca i grupa koji su u riziku da budu привучене ka nasilnom ekstremizmu;
- Procena prirode i обима rizika;
- Razvijanje odgovarajućih planova подршке за mlade u riziku.

Ово тело би се практично бавило prevencijom i ranom intervencijom usmerеном ка заштити, одвраћању људи - posebno mladим, од ризика са којима се сукобавају, а пре него што пређу у лагуме насиљног екстремизма.

CIP

INTEGRISANI ODGOVOR ZAJEDNICE NA IZAZOVE PO LJUDSKU SIGURNOST U NOVOM PAZARU